

Весна Вучинић Нешковић

Одељење за етнологију и антропологију
Филозофски факултет Универзитета у Београду
vvucinic@f.bg.ac.rs

Настава урбане антропологије на терену: проучавање расељавања Рома у Београду*

Овај рад обухвата и у једну целину повезује урбану антропологију, методологију теренског истраживања и антропологију образовања. Рад има за циљ да представи структуру, динамику и главне резултате спровођења наставе урбане антропологије на начин на који је она реализована у јесењем семестру 2012–2013. школске године, када је предмет био посвећен присилном расељавању ромске популације услед великих инфраструктурних радова који су се одвијали на београдским мостовима. Обрада ове теме на предмету Национална етнологија/антропологија – град и култура, на Одељењу за етнологију и антропологију Филозофског факултета Универзитета у Београду, представља прву у низу обрада акутних социо-културних проблема у градовима Србије посредством истраживачких пројеката у којима су учествовали студенти. Настава је подразумевала групно истраживање у које је било укључено двадесет троје студената четврте године основних академских студија. Студенти су формирали пројекат под руководством предметног наставника са задатком да проуче ситуацију у којој су се нашли расељени Роми. Проучавање је фокусирано на расељавање два неформална ромска насеља на Новом Београду, и то испод моста Газела и поред насеља Белвил. Закључци и дискусија се баве анализом педагошко-сазнајних исхода интегрално конципиране и истраживачки оријентисане наставе.

Кључне речи: урбана антропологија, интегрална истраживачка настава, групно теренско истраживање, принудно расељавање Рома, Србија

* Овај рад је резултат истраживања на пројекту бр 177018, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Прва верзија овог рада представљена је на 17. Светском конгресу Међународне уније антрополошких и етнолошких наука (IUAES) са насловом *Evolving Humanity, Emerging Worlds*, одржаном од 5. до 10. августа 2013. године у Манчестеру, Уједињено краљевство.

Желим да искористим прилику да се захвалим мојим студентима који су показали висок ниво истраживачке радозналости и одговорности у овом наставно-истраживачком пројекту. Такође, сви ми заједно смо захвални нашим испитаницима, становницима ромских и околних насеља у Миријеву и Реснику, који су пристали да са нама поделе своја искуства суочавања са друштвеном драмом у којој су се нашли.

Urban Anthropology Course in the Field: Studying Resettlement of Roma in Belgrade

This text brings together few areas of anthropological interest, namely urban anthropology, fieldwork methodology, and anthropology of education. Its aim is to present the structure, dynamics and main results of an urban anthropology course as it was realized in the fall semester of the 2012–2013 school year. The course was devoted to the forced resettlement of the Roma population due to large infrastructure projects that were taking place in the vicinity of the two Belgrade bridges. Realization of this topic during the course entitled National Ethnology/Anthropology – City and Culture at the Department of Ethnology and Anthropology of the Faculty of Philosophy, University of Belgrade, represents the first in a sequence of students' research projects related to acute socio-cultural problems in the cities of Serbia. The course was realized through group research, which included twenty-three senior year students. The purpose of the project was to study the situation in which the Roma found themselves after resettlement. Investigation was focused on the period after dismantling of two informal Roma settlements in New Belgrade – one situated below the bridge “Gazelle”, and the other beside “Belville”, the modern residential block near which the access roads to the new “Ada Bridge” were to be constructed. Conclusions and discussion deal with analysis of pedagogical and research outcomes of this integrally conceived and empirically oriented course.

Key words: urban anthropology, integral research pedagogy, group fieldwork, forced Roma resettlement, Serbia

1. Увод

Овај рад обухвата и у једну целину повезује урбану антропологију, методологију теренског истраживања и антропологију образовања.¹ Циљ рада је да прикаже детаљну етнографију једног курса урбане антропологије, одржаног у јесењем семестру школске 2012–2013. године. Актери етнографије су учесници у наставно-истраживачком процесу који сам координирала као наставник на предмету Национална етнологија/антропологија – град и култура. Главни актери су били студенти, њих двадесет и троје,² који су похађали и успешно завршили овај курс. Они су пролазили кроз процес учења тако што су истраживали живот друге групе актера, а то су били учесници у друштвеној драми измештања ромских насеља у Београду, дакле сами Роми који су присилно расељени, као и становници општина Ресник и Миријево, на чију територију су Роми досељени. Овим актерима били су придружени и

¹ Овде под Антропологијом образовања подразумевам под-дисциплину која се бави културном контекстуализацијом образовања, дубинским структурама социјализације и интеркултурним разумевањем. О овоме погледати: Bloome et al. 2018.

² Предмет Национална етнологија/антропологија – град и култура, школске 2012–2013. године похађали су следећи студенти: Антонијевић Ирена, Бјелогрић Милица, Божовић Немања, Вујић Ивана, Вуковић Сања, Димитријевић Марија, Голубовић Невена, Толковић Софија, Живковић Кристина, Игњатовић Мирјана, Карић Милица, Којанић Огњен, Костић Дејана, Кубичела Ана, Мандић Марина, Мошић Дејан, Радовић Јелена, Радуловић Сања, Сабо Леа, Савић Небојша, Стевановић Наташа, Цагић Ана и Цветковић Мирјана.

представници страних и домаћих невладиних организација које су јавно заступале интересе ромске популације.

2. О установљавању наставе урбане антропологије на Филозофском факултету у Београду

Настава урбане антропологије установљена је на Одељењу за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду према наставном програму из 2002. године. Тада је предмет Урбана антропологија био уведен као обавезан двосеместрални предмет за студенте четврте године основних академских студија, који су је први пут слушали током школске 2005–2006. године.

За осмишљавање овог предмета била је значајна чињеница да је у домаћој, односно српској научној средини, почетком 2000-их година, истраживање градских феномена било већ увелико утемељено. С једне стране, могли смо се ослонити на наше претходнике у научном родослову, тј. на радове оснивача етнолошке науке у Србији (Pavković 1991), а с друге на савременике који су, нарочито почев од раних 1980-их, породили низ радова који су континуирано градили корпус антрополошких тема о граду (Kovačević 2005, Radović 2017). Овакав развој био је обележен одржавањем Осмог саветовања Етнолошког друштва Србије 1984. године у Смедереву са темом „Урбано и савремено“ (Bandić 1984, Ljuboja 1984, Kovačević 2015, 75). У складу с тим, поједини садржаји урбане антропологије ушли су у наставу етнологије пре увођења предмета под овим називом у оквиру различитих предмета почев од половине 1980-их.³

Дакле, на самом почетку 21. века, стекли су се услови да се и у српској етнолошкој и антрополошкој универзитетској средини оснује предмет посвећен поддисциплини која је током претходне две деценије развијана преусмеравањем истраживачких тема са села на град, и са традиционалних на савремене феномене, а која је у западној антропологији почела да се обликује као универзитетски предмет неколико деценија раније (Gmelch, Kemper & Zenner 1996, Jaffe & De Koning 2015).

Увођење предмета Урбана антропологија било је потребно и корисно у склопу читавог програма студија на Одељењу за етнологију и антропологију, тј. било је инспирисано потребом да ова важна област антрополошког рада и знања буде покривена наставним програмом. Реформа програма која је била у припреми током 2001. године отворила је простор за реконцептуализацију основних студија на бази постојећих предмета, као и њихово обогаћење значајним бројем нових предмета, међу којима је био и предмет Урбана антропологија.

³ Ови садржаји били су пре свега присутни у предмету Етнологија Југославије – социјална култура, као и у предмету Етнологија Југославије – материјална култура.

Најзад, увођење овог предмета било је додатно инспирисано мојим дугогодишњим истраживачким интересовањем за појаве и процесе који карактеришу град као свеукупни историјски, географски, политички, економски, урбанистички, али пре свега, друштвени и културни феномен. Овом темом сам почела да се бавим у оквиру мастер студија на Универзитету Харвард, САД, када сам изучавала градове источне Азије, пре свега Кине и Јапана (Vučinić 1985, 1986a, 1986b, 1993). По повратку у земљу и запослењу на Филозофском факултету у Београду, истраживања сам продубила радом на докторској тези *Антрополошка анализа старог језгра Дубровника* (Vučinić 1993), чија је каснија допуњена верзија објављена под насловом *Просторно понашање у Дубровнику: антрополошка студија града са ортогоналном структуром* (Vučinić 1999).⁴ Захваљујући разумевању и интелектуалној флексибилности моје менторке проф. Ђурђице Петровић, спровела сам антрополошко, али истовремено и интердисциплинарно истраживање свакодневног живота у древном граду на обали Медитерана.

Уводећи нови предмет са називом Урбана антропологија, желела сам да на основу изабране теоријске и емпиријске литературе подстакнем студенте да размишљају о томе шта је то што градски живот чини посебним у односу на живот села, али и других типова насеља који настају услед растуће урбанизације, чинећи разнолике урбано-руралне форме.

Прве године наставе биле су посвећене упознавању са домаћом и страном литературом на различите теме из урбане етнологије и антропологије. Предмет се бавио најзначајнијим проблемима који одређују град као специфичан просторни и културни ентитет, као и посебности градског начина живота. Садржај предмета обухватио је теме као што су: историјат развоја урбане антропологије у свету и код нас, дефинисање „урбаности“, извори и методе за истраживање града, досељавање и адаптација становника на град, друштвена организација и односи у граду (пре свега брак, породица и сродство), етницитет и међуетнички односи, друштвене класе, односно култура сиромаштва, средње класе и елита. Од самог почетка, посебно место у наставном садржају имале су конструкција урбаних простора и места у свакодневном животу, ритуализација свакодневице и обредне праксе.

У складу са истим опредељењима, приликом промене наставног програма 2009. године, уведен је и предмет Национална етнологија/антро-

⁴ Треба приметити да поједини хронолошки прегледи студија о истраживању града треба да буду допуњени, јер у супротном слика о развоју урбане антропологије у Србији може да остане непотпуна, а тиме и нетачна. Тако је Срђан Радовић у свом раду „Урбана истраживања у етнологији и антропологији у Србији“ (Radović 2017), поред моје монографије *Просторно понашање у Дубровнику* (Vučinić 1999), изоставио да наведе и докторску тезу написану на исту тему шест година раније (Vučinić 1993). Такође, када говори о развоју проучавања корзоа, он пропушта да помене мој први рад на ову тему који у потпуности развија анализу корзоа као комплексног социо-просторног урбаног феномена (Vučinić 1994), да би поменуо два рада која су уследила касније (Vučinić & Antonijević 1998, Vučinić-Nešković & Miloradović 2005).

пологија – град и култура, као обавезан једносеместрални предмет на четвртој години академских студија.⁵ Предмет је први пут одржан у јесењем семестру 2012. године, и био спровођен до 2017. године, када је, према новом наставном плану (из 2013. године), замењен предметом Етнологија/антропологија света – урбана култура и друштво Кине.⁶ За разлику од предмета Урбана антропологија, који је имао чвршћу структуру, предмет Национална етнологија/антропологија – град и култура је био флексибилније конципиран, са намером да представља подручје експериментисања, односно увођења нових тематских и методолошких приступа проучавањем литературе, али и увођења једноставних теренских задатака. Притом, предмет Урбана антропологија остао је до данашњих дана један од кључних предмета на основним академским студијама.

Најзад, предмети у вези са урбаном антропологијом уведени су и на постдипломске студије. Тако је 2009. године на докторским студијама уведен предмет Урбана антропологија, а 2014. године и Урбана антропологија и антропологија простора. У исто време, 2014. године, на мастер студијама, уведене су теме везане за урбану антропологију у оквиру предмета Антропологија савремености, и Урбане и родне студије.

3. Град и култура 2012. године: Интегрални истраживачки процес и конкретан план реализације

а. Контекст из кога се изнедрила истраживачка тема

Током припрема за одржавање наставе у 2012–2013. школској години, поред устаљеног оквира који је развијан у претходном периоду, тренутне околности наметнуле су теме којима сам одлучила да се бавим у оквиру своја два предмета на основним академским студијама. За предмет Урбана антропологија, у центар пажње те године био је постављен концепт „антрополошког не-места“ Марка Ожеа (Ože 2005).

У исто време, следила је припрема садржаја наставе за предмет Национална етнологија/антропологија – град и култура. С једне стране, под утицајем теоријских тема у вези са различитим градским проблемима и, с друге, ослушкивањем акутних социо-културних проблема у Србији, дошла

⁵ У међувремену, предмет Урбана антропологија (према наставном програму из 2006. године) био је пребачен на трећу годину основних академских студија.

⁶ Предмет Етнологија/антропологија света – урбана култура и друштво Кине установљен је с обзиром на повратак предметног наставника интересовањима за проучавање културе и друштва Кине, које датира из периода основних и магистарских студија. Одељење је прихватило увођење овог предмета као посебан ресурс, с обзиром на то да је то први предмет на Филозофском факултету Универзитета у Београду, који се у целини и експлицитно бави друштвом и културом Кине. Иако су га под овим именом први пут слушали студенти четврте године, током школске 2017–2018. године, његов садржај је био присутан у оквиру предмета Град и култура од школске 2013–2014. године.

сам на идеју да предмет у овој школској години буде посвећен теми „Узроци, процеси и последице расељавања ромске популације услед инфраструктурних радова на београдским мостовима“.⁷ Циљ је био да се истражи реалност која стоји у позадини друштвене драме, навелико присутне у медијима који су пратили расељавање неформалних ромских насеља током реконструкције моста Газела, и изградње прилазних путева моста на Ади поред новобеоградског насеља Белвил. Истраживање је требало да буде фокусирано на две локације на које су Роми смештени и реакције домаћег становништва, и то у приградским насељима Миријево и Ресник.

Овај акутни проблем посматран је посредством теоријских концепата и практичних импликација феномена измештања људске популације и стања узнемирености и несигурности на новој локацији, кроз које подједнако пролазе како пристигла група тако и локална заједница која их прима. Поврх тога, овај курс требало је да понуди нове педагошке методе бављења мини теренским пројектом, усмереним на друштвену (и политичку) драму у коју је, бар једно време, било укључено целокупно друштво Србије.

Драма везана за мост Газела избила је у јулу 2011. године, када су европске инвестиционе банке, уз подршку организације Amnesty International и локалних невладиних организација, тражиле од београдских власти да на адекватан начин реше проблем становања и запослења Рома који су током претходних година расељени из нехигијенских насеља (укључујући и насеље испод Газеле, које је расељено 31. августа 2009), упозоравајући их да ће у супротном замрзнути следећу рату кредита обезбеђену за реконструкцију моста. Један пример алармантних вести под насловом „Банка не да паре, стају радови на Газели“, гласио је овако: „Европска инвестициона банка неће да одобри додатних 25 милиона евра кредита за завршетак радова на Газели, јер Роми нису добили станове. Реконструкција најпрометнијег моста и жиле куцавице Београда биће прекинута следеће суботе“.⁸ Градске власти пожуриле су да дају податке о томе да су адекватно збринули расељене Роме широм Београда и Србије, обезбедили им личне карте, здравствено осигурање, помогли да се деца упишу у школе, и омогућили да конкуришу за социјалне станове. Инвестиционе банке прихватиле су ову аргументацију и одобриле кредит у јулу 2011. године.⁹

⁷ Истовремено, ова тема се ослањала на моја ранија истраживачка интересовања о Ромима, исказана у раду „Антропологија у ‘дивљим’ насељима: поглед на Старо сајмиште“ (Vučinić 1995), који се бавио питањима егзистенције и будућности становника насеља Старо сајмиште у непосредној близини моста Газела, као и у раду „Етничка и територијална дистанца између српске и ромске деце школског узраста“ (Vučinić & Matić 1996), заснованом на теренском истраживању у Обреновцу.

⁸ „Banka ne da pare, staju radovi na Gazeli.“ 2011. Press, 7. jul. <https://arhiva.vesti-online.com/Vesti/Srbija/149072/Banka-ne-da-pare-staju> (pristupljeno 1. decembra 2019).

⁹ „EIB uplatio ratu, Gazela po planu.“ 2011. b92.net. 8. jul. https://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2011&mm=07&dd=08&nav_id=524211 (pristupljeno 21. novembra 2019).

Драма у случају уклањања ромског насеља у близини Белвила, елитног стамбеног комплекса на Новом Београду, због завршавања изградње прилазних путева за нови Мост на Ади, настала је када се читав град подигао на ноге за време јавног протеста становника Ресника, приградског београдског насеља за које је градска скупштина одлучила да треба да прими један део Рома настањених поред Белвила.

Протест се одвијао у априлу 2012. путем мирних маршева, петиције, касније и сукоба са полицијом, као и неформалне посете делегације из Ресника „могућим суседима“ (Ромима који су чекали расељавање) са циљем да их информишу о неадекватним условима живота који их чекају на новој локацији. У медијским извештајима могли су се видети Ресничани како потписују петицију, и како носе транспарент „Не мрзимо никог, волимо Ресник“. У августу 2012, уз гаранције градоначелника Београда, и обезбеђење полиције, Роми из насеља код Белвила пресељени су у Ресник.

Дакле, с једне стране могло се говорити о друштвеној драми која је настала приликом уклањања неформалних ромских насеља која су била на путу довршавању радова на великим београдским мостовима. С друге стране, две опречне реакције локалних заједница које је градска управа одредила као прихватне локације – становници староседелачког ромског насеља на Орловом брду у Миријеву били су спремни да прихвате своју сабраћу, док су становници Ресника организовали протесте, говорећи да они већ имају „своје Роме“. Овакво компликовано стање представљало је интригантан истраживачки проблем који сам са својим студентима желела да истражим управо на две поменуте локације.

б. Приступ интегрално конципиране и истраживачки оријентисане наставе

Увођење новог приступа имало је за циљ развијање интегрално конципиране и истраживачки оријентисане наставе, која укључује теренски рад. План је био да се у дванаест недеља, колико је било пред нама, спроведе мини истраживачки пројекат који ће имати своје научне, методолошке и наставно-педагошке импликације. Часови су осмишљени тако да предметни наставник води и координира истраживачки процес, у коме ће студенти активно учествовати, почев од проналажења извора (штампани и визуелни медији) и научне литературе, дефинисања истраживачке теме, конструисања узорка, припреме упитника, спровођења истраживања, вођења дискусија о искуствима са терена, до прављења транскрипата интервјуа са испитаницима, усменог презентовања резултата истраживања и писања семинарског рада на основу овог истраживања.

Након првог часа, који је био посвећен упознавању са предметом и методом рада, **други час (12. октобар) био је посвећен истраживању извора о задатој теми**, и њиховом вредновању. Сваки студент добио је задатак да представи и прокоментарише природу једног конкретног медијског извора. Такође, требало је да студенти размишљају о коришћењу извора за рекон-

струкцију следа догађаја у вези са два случаја – расељавања Рома испод Газеле и расељавања Рома код Белвила. И заиста, током часа представљани су разноврсни извори, како у писаној тако и визуелној форми, а на самом крају започео је и разговор о следу догађаја.

Трећи час (19. октобар) био је посвећен реконструкцији догађаја и идентификацији актера друштвене драме. У дискусији су учешће узели сви присутни студенти.

У вези са случајем Газела, вести са најавом исељавања почеле су да се појављују знатно пре него што је оно заиста било предузето, тј. у јуну 2005. године. Тако Новости преносе да је постојеће насеље требало да се расели 2005, а ново изгради за њих до пролећа 2006. године. Тада су били и протести у насељу Др Иван Рибар, које је требало да прими ове Роме. На другом крају временске линије, где она долази до данашњег дана, видимо да је случај Газела још увек актуелан, јер 17. октобра 2012. излази чланак у коме се каже да су банке закључиле да расељавање није обављено како треба, те траже излазак на терен ради провере стања.

На основу извора које су представили студенти, овако смо реконструисали след догађаја око расељавања ромског насеља испод моста Газела:

- 11. јун 2005. Новости објављују да је насеље требало да се расели 2005, а ново изгради до пролећа 2006. Говори се о протестима у насељу Др Иван Рибар, где је требало да се преселе Роми. Напомиње се да није реч о расизму.
- 22. јуна 2006. Новости, и 25. августа 2007. Политика објављују да је потписан уговор између Пuteва Србије и Европске инвестиционе банке за добијање кредита, уз услов расељавања Рома испод моста (Уговор је потписан 15. маја 2007). Најављује се исељавање у Овчу, Борчу, Моштаницу, Камендин (Земун поље).
- Град се умешао да помогне изградњу социјалних станова, јер су уговор потписали банка и Пuteви Србије.
- 2008. и 2009. Састанци Рома и градских власти поводом расељавања.
- 21. август 2009. Најава расељавања.
- 31. август 2009. Расељавање је спроведено у једном дану (више од 1000 становника је расељено).
- септембар 2009. Новости објављују чланак „Из ђубрета у учионице“. Наводе да је 118 деце уписано у школе 2009. године, а 142 детета 2010. године.
- март 2010. Почела реконструкција Газеле, која треба да траје две године. (Уговор између предузећа Пuteви Србије и Штрабаг потписан 15. марта 2010).

- лето 2010. Конкурс за социјалне станове: 18 породица испод Газеле добило је ове станове. У другом чланку помиње се да су неке породице комунални инспектори иселили из станова.
- 8. јуни 2010. Новости извештавају да је Министарство финансија потписало анекс уговора због социјалних станова. Анекс је потписан 25. маја 2010. Влада Србије постаје гарант изградње социјалних станова. Град је 1. марта 2010. потврдио да је испунио услове. Градоначелник Ђилас даје изјаву да нико није тражио од Града да обезбеди станове за расељене Роме.
- април 2011. Новости објављују чланак „Роми задовољни у контејнерима“. Помиње се насеље Камендин у Земун пољу. (Једна студенткиња близу станује и каже да тамо постоје две стамбене целине. У једној је становништво разноликог профила, има чак и доктора, друго је за сиромашне и Роме.)
- лето 2011. Догодио се одрон на делу Газеле, те је Ђилас пожурео да се реконструкција заврши. Постало је опасно за прелазак саобраћаја.
- 7. јули 2011. Медији објављују вест „Банка не да паре, стају радови на Газели“, а у поднаслову „Европска инвестициона банка неће да одобри додатних 25 милиона евра кредита за завршетак радова на Газели, јер Роми нису добили станове“.
- 8. јули 2011. Медији објављују „ЕИБ уплатио рату, Газела по плану“.
- 20. јун 2012. Политика објављује чланак „Ђаци махали ђачким књижицама“.
- 17. октобар 2012. Инвестиционе банке су закључиле да расељавање није обављено како треба – траже излазак на терен да се провери стање.

На основу студентског истраживања електронских медија, на следећи начин смо реконструисали расељавање Рома код насеља Белвил.

- 9. април 2009. Најава Универзијаде у Београду. Објављен је план да део становника из срушених барака оде у Орловско насеље.
- 23. април 2009. Житељи Белвила протестују на улици Јурија Гагарина.
- април 2009. Најављено пресељење ромских породица са различитих локација на Орлово брдо у Миријеву, где их спремно али помало и са стрепњом дочекују староседелачке породице миријевских Рома.
- 8. мај 2009. код Белвила је изгорело 9 барака.
- 19. јун 2009. Ограђено је ромско насеље у Блоку 67 (код Белвила).
- 26. јун 2009. Организован је „Протест против логора Белвил“. Изашло је доста света, било је и интелектуалаца и уметника који су

критиковали власт, јер су сматрали да је проблем стар а они су тек сада почели да га решавају.

- 2010. Блиц извештава да је порушено 28 уцерица и Роми пресељени у Орловско насеље.
- 27. март 2012. Ђилас најављује расељавање.
- 8–12. априла 2012. Текстови о протесту у Реснику. 8. априла избили су сукоби, 11. априла блокиран је саобраћај и организован миран протест. 11. априла дошли су да се протесту придруже из Миљаковца 3, Сунчаног брега и из Јајинаца.
- 25. април 2012. Блиц (и дан касније Пешчаник): побројана кршења права.
- 26. април 2012. Медији извештавају: Расељено 257 породица, а 124 дошле у Ресник.
- 27. април 2012. НВО Праксис ургира да лица расељена у унутрашњост Србије треба да добију помоћ од 20–30.000 дин.
- 5. мај 2012. Вести да се у Јабучком риту појављују графити са кукастим крстом. Дивља депонија настаје на истом месту.
- 31. мај 2012. Стање у контејнерским насељима у Јабучком риту је тешко. Не могу да дођу до хране јер немају паре за превоз, а ту је и загађена бара.
- јул 2012. Роми расељени из Н. Београда у складишту нишке фабрике Вулкан добили су напокон воду. Градоначелник пре тога обезбедио воду.
- 26. јул 2012. Омбудсман објављује да су Роми из Белвила добровољно, а не присилно расељени.
- јул 2012. Лесковачка власт намерава да расели оне Роме који су били привремено у хостелу и даће им 20.000 дин., а они треба сами да се снађу у погледу даљег становања.

Коментаришући наведене медијске вести, студенти су уочили да је очигледна усмереност медија према угрожености и лошем животном и стамбеном стандарду Рома у ова два насеља, као и према протестима с обе стране. Нико се није заинтересовао за механизме притисака, који су се успостављали између власти (градске и републичке), инвестиционих банака, невладиних организација за људска и мањинска права и извођача радова (домаћих и страних).

Након тога, заједно смо идентификовали актере ове драме. То су били:

- (1) Роми (који бивају расељени на територији Београда и у осталим деловима Србије);

- (2) Представници државе: општине, града, владе (министарстава за финансије, за инфраструктуру, за социјална питања, и за људска и мањинска права);
- (3) Инвеститори (Европска банка за развој и реконструкцију и Европска инвестициона банка);
- (4) Извођачи радова (Путеви Србије, Мостоградња, Штрабаг);
- (5) Невладине организације: (а) Које се баве људским и мањинским правима, домаће и стране (Праксис, YU COM, Жене у црном, Amnesty International), (б) Ромске организације;
- (6) Општинске институције: (а) Власти локалне самоуправе (општине), (б) Школе и вртићи, (в) Центри за социјални рад, (г) Општинске невладине организације (нпр. Ром Звездара), (д) Локална удружења грађана за спровођење реституције земљишта;
- (7) Локалне заједнице које у своје насеље примају ромско становништво.

Када смо покушали да класификујемо изворе, видели смо да је то доста тешко учинити. Можда је најједноставније разликовати писани материјал и видео-материјал. Такође, имамо вести званичних домаћих и страних медија (највише писаних), затим извештаје на Јутјубу (YouTube), као и разне блогове и сајтове, где се објављују вести и коментари на њих.

Четврти час (26. октобар) био је посвећен истраживању научне и стручне литературе о иселјавању Рома. Задатак је био да сваки студент донесе списак од пет библиографских јединица (са кратким прегледом садржаја) и једну од њих представи на часу усмено. Ова вежба била је усмерена на упознавање са концептом „анотиране библиографије“, као и на заједничко формирање списка литературе на задату тему.

У потрази за литературом, студенти су укуцавали у претраживаче кључне речи: „Роми“, „сиромаштво“, „социјална искљученост“ и слично. Сви осим једне студенткиње, која тренутно у кући нема ни струју ни компјутер, тражили су литературу на интернету, док је она ишла по библиотекама. По типу текстова, закључили смо да се разликују: стратегије и акциони планови владе, научни чланци, прегледни чланци, поглавља у зборницима и монографије.

Теме које су се континуирано провлачиле кроз литературу су следеће:

- (1) Друштвени и културни процеси у које су укључени Роми (М. Мацура, Ђ. Петровић);
- (2) Идентитет и култура Рома и њихова интеграција у Србији (Г. Башић);
- (3) Културни идентитет Рома и однос са другим етничким заједницама на Косову и Метохији (С. Златановић);

- (4) Репродукција и планирање породице код Рома (Ј. Чворовић);
- (5) Ромска насеља и њихово становање (С. Вујовић „Роми и становање“);
- (6) Економија присилног исељавања (М. Cerhea);
- (7) Питања адекватног решавања стамбених проблема расељених Рома (студија Amnesty International, „Дом је више од крова над главом“);
- (8) Роми као избеглице (Б. Јакшић, „Људи без крова над главом“ – Роми са Косова и Метохије у Црној Гори);
- (9) Роми као гастарбајтери (А. Банић-Грубишић);
- (10) Стварање новог гета (С. Миладиновић);
- (11) Конструкција простора и места у наративима Рома номада и насељеника (А. Janko Spreizer);
- (12) Просторна стабилизација и „удумаћивање“ Рома (Р. Дилић);
- (13) О умећу преживљавања (Б. Јакшић, „Уметност преживљавања“ – између осталог, и о заједницама које их примају);
- (14) Права Рома по основу споразума о реадмисији (са Немачком, Шведском и Норвешком);
- (15) Правни аспекти неразрешених питања Рома (Праксис „Правно невидљива лица у Србији“, П. Антић „Роми: право на правни интегритет“);
- (16) Права Рома на социјалну и здравствену заштиту, становање, образовање и запосленост;
- (17) Ромска деца у специјалном образовању у Србији (П. Антић, питање великог броја ромских ученика у школама за децу са посебним потребама);
- (18) Негативне последице рада НВО са ромском децом, које се односе на петрификацију њихове културе сиромаштва, и прибегавање Рома негативној асимилацији;
- (19) Стереотипи о Ромима и њихова репродукција (Н. Симеуновић);
- (20) Етничка и социјална дистанца према Ромима и међу њима (В. Вучинић и Ј. Матић);
- (21) Дискурс о загађености и нечистоћи (М. Стјуарт);
- (22) О обнови ромске енклаве Орловско насеље (В. Мацура);
- (23) О насељу Газела – упутство за разумевање њиховог живота (L. Agerman et al.).

За следећи час најавила сам формирање група у складу са одређењем за истраживачки локалитет, као и за једну од две популације унутар сваког локалитета – пресељене Роме или становнике насеља у које су

Роми досељени. Пријавило се и неколико студената који су предложили посебне теме, које су узимале у обзир друге актере у процесу расељавања Рома. Ове теме појавиле су се услед тога што су ови студенти имали могућност да успоставе контакт са представницима невладиних организација које се баве правима Рома или другим актерима у вези са истраживаном темом. Сматрала сам да овај истраживачки пројекат треба у том смислу да буде флексибилан. У складу с тим, сваки студент добио је задатак да припреми десет кључних питања.

Пети час (2. новембар) био је посвећен планирању методологије истраживања. У плану је било дефинисање теме истраживања и конципирање методологије истраживања, што је подразумевало дискусију о томе како упитник треба да изгледа и како да се спроводи. Упитник је требало да буде израђен заједничким напором на самом часу.

Час је био врло продуктиван. Пошли смо од социо-демографских питања, којима би требало да почне сваки упитник. Ова питања студенти нису унапред спремали, те сам им објашњавала која питања треба да буду заступљена и зашто су она важна. Записали смо десет таквих питања, која би требало да послуже за оба упитника, тј. и за ромску популацију која је досељена, и за популацију која их је примила на новој локацији. Успут сам објашњавала важност принципа да испитаници треба да одлуче понаособ да ли ће остати анонимни или не. Објаснила сам и важност уводног текста који испитаницима треба да објасни тему истраживања, и који треба написати на првој страници упитника. Одлучили смо да ја напишем тај уводни текст. Заједница у коју намеравамо да идемо ради испитивања треба да схвати да нисмо дошли као инспекција, већ као студенти и истраживачи које интересује како они стварно живе на новој локацији. Расправљали смо потом како да дефинишемо питања у вези са претходним стамбеним локацијама у Београду, као и како да поставимо питање о пословима којима се испитаници баве, односно од којих зарађују за живот.

Затим смо прешли на питања која су везана за тему коју истражујемо. За популацију расељених Рома поставили смо следеће питања: под којим условима су пресељени, какви су им објективни услови за живот (квалитет живота) на новој локацији (физичка и друштвена инфраструктура), да ли су регистровани на датој локацији (боравиште, лична карта, здравствено осигурање, деца у обданишту и школи), како изгледа њихов друштвени живот са сународницима и са осталим становницима насеља, као и шта мисле да је њихова трајнија стамбена перспектива. Дакле, интересовало нас да ли су се уклопили у нову средину, да ли у њој могу да преживе и да ли је сматрају сталним боравиштем. Напокон, требало је видети како се може оценити тај њихов осећај живљења на новој локацији и са новим суседима. У другом делу часа, прешли смо на састављање питања за популацију која је примила пресељене Роме. Сви су учествовали у дефинисању питања, али сам ја дала нит водиљу и записивала предложена питања. Студенти су били потпуно спремни за ову дискусију с обзиром на то да су унапред написали потенци-

јална питања. Било је дилеме да ли да та питања буду специфична или да буду општија, те да тако избегнемо Да/Не одговоре, а подстакнемо шире одговоре у којима би се испитаници изразили на свој начин.

Додатна питања припремило је неколико студената који су намеравали да раде посебне теме, као, на пример: (1) Инцидент убиства које је починио Ром у Јабучком риту, након чега је ромска заједница оданде протерана, да би се након тога под заштитом полиције вратила у своја станишта; (2) Искуства просветних радника са уклапањем ромске деце у наставу, и то у Реснику, где су скоро доспели, и у Земуну, где има доста Рома староседелаца; (3) Ставови представника Amnesty International у Београду поводом пресељења Рома, и ставови домаћих невладиних организација попут Праксиса.

Закључили смо да се упитник ради из више итерација. Неки студенти су сматрали да упитник који састављамо треба да им послужи као оријентир за разговор. Објаснила сам да упитник треба да се спроведе у целини и да се, што је могуће више, инсистира на добијању одговора на сва постављена питања.

Шести час (9. новембар) био је посвећен даљој конкретизацији методологије теренског истраживања. План за овај час било је пролажење кроз завршне верзије упитника, дефинитивну поделу студената у истраживачке групе, планирање узорка и организовање првог заједничког одласка на терен.

За овај час прекуцала сам и мало дотерала упитнике које смо заједно саставили на претходном часу. Додала сам и неколико нових питања. Испало је да оба упитника, тј. „Упитник за Роме у контејнерским насељима“, и „Упитник за становнике у чије насеље су Роми досељени“ имају подједнак број питања. Први део, који се односи на социо-демографске карактеристике испитаника има 12 питања, а други део, који се односи на задату тему има 17 питања. Наравно, први део је састављан тако да одговара обема популацијама, а други да одговара свакој понаособ, али ипак тако да се питања за једне огледају у питањима за друге. Други део упитника, који се односио на становнике у чија насеља су Роми досељени, имао је два питања која су се разликовала за сваки локалитет понаособ. (Упитнике видети у прилогу на крају текста).

Пошто су на часу студенти добили оба упитника, прошли смо кроз њих још једном, уз моје објашњење зашто и где сам убацила нова питања. Након тога, замолила сам их да се поделе у четири групе (изузимајући неколицину који су се већ определили да раде специфичне упитнике). Интересантно је да су најбрже у пријављивању биле две групе које су хтеле да испитују „Становнике у чије насеље су Роми досељени“. У групи која се определила да истражује староседеоце у Орловском насељу биле су Марина Мандић, Мирјана Игњатовић, Леа Сабо и Милица Бјелогрић. Одмах су се пријавили и студенти који су хтели да раде са становницима Ресника који су примили Роме, а то су били Наташа Стевановић, Небојша Савић, Ирена

Антонијевић и Ана Цагић. Студенти који су се прихватили испитивања „Расељених Рома“ били су уздржанији, али су се за Роме у Реснику ипак определили Дејана Костић, Огњен Којанић, Кристина Живковић и Ивана Вујић. Софија Ђоловић се придружила овој групи са посебним задатком да разговара са представницима групе грађана која је организовала протест у Реснику. Тек на крају, после извесног оклевања, формирана је група која ће испитивати Роме досељене у Орловско насеље, у коју су ушле Милица Карић, Невена Голубовић и Сања Радловић.

За обављање специфичних интервјуа, определили су се: Немања Божовић и Дејан Мошић (инцидент у Јабучком риту), Ана Кубичела (НВО Праксис), Јелена Радовић (Amnesty International и Центар за права мањина), као и Мирјана Цветковић и Марија Димитријевић (основне школе у Реснику и Земуну).

Уследило је планирање узорка. Сваки студент требало је да интервјуише по четири испитаника. Напоменула сам да би било добро да имају испитанике који би се разликовали по полу и годишту. У идеалним условима, то би били: два мушкарца и две жене, који би се разликовали по узрасту – дакле да буду заступљени тинејџер, млађа особа (до 30 год.), особа средње доби (до 50 год.) и старија особа (више од 50 год.) Уколико се деси да су приликом интервјуа присутни муж и жена, и желе да тако остане, интервју се може спровести са обе особе, што може да буде интересантно јер ће сваки од њих исказати своју полну (родну) перспективу.

Уследио је договор око првог, заједничког одласка на терен. Одлучили смо се да прво идемо у Ресник, тако да је заказано да се 23. новембра нађемо у 10:00 сати ујутру на почетку Бирчанинове улице, тј. на почетној станици Аутобуса 47. Путовање до Ресника траје око 45 минута. Идеја је била да спроведемо неку врсту лежерне истраживачке екскурзије. Требало је да им се представимо, да кажемо да нас интересује како су се ту доселили, како сада живе и како су тиме задовољни. Уколико буде било прилике, можемо да поставимо и нека од питања из упитника, али пре свега она која захтевају краћи одговор и која су конкретна, као нпр. она која се односе на услове живота с обзиром на обезбеђену стамбену инфраструктуру. Тада ћемо већ нешто сазнати о њиховом животу.

Студенти који су се определили да испитују популацију која је примила Роме у Реснику, питали су где би они требало да нађу своје испитанике, с обзиром на то да је упитник довољно обиман да не могу да га спроведу са пролазницима на улици. Затим су и сами предложили да треба да сврате у оближњу кафану или кафић, и да се одатле даље повезују. Њима је деловало да ће добијање укупно 16 интервјуа бити немогућа мисија. Охрабрила сам их и рекла да ће то ићи релативно лако. Студенти који је требало да иду код расељених Рома, нису поставили ово питање, јер се подразумевало да ће истраживачи имати директан приступ испитаницима, непосредно испред њихових контејнера или у њима.

Поново се поставило питање потребе за конзистентним спровођењем упитника. Једна студенткиња је рекла да се питања могу постављати и на прескок. Инсистирала сам да то треба избегавати, тј. да се треба прецизно држати питања и редоследа у упитнику, јер иначе може да дође до пропуста. Друга студенткиња је тада питала да ли они могу да преформулишу питања на лицу места, ако тако испадне лакше. Мој одговор је био да за то не постоји разлог, с обзиром на то да су питања постављена на најједноставнији могући начин. Дакле, инсистирала сам на стандардизацији спровођења упитника, с обзиром на то да једино тако одговори могу да буду упоредиви. Код студената се стално јављала тенденција ка рушењу те „дисциплине“, која им је деловала помало наметнута и непотребна.

4. Организација теренског рада: од заједничког терена, преко рада у мањим групама, до појединачног истраживања

Седми час (23. новембар) подразумевао је заједнички одлазак на Терен 1, у Ресник. Морам признати да сам у данима пред одлазак на овај терен имала малу бојазан како ћемо проћи, с обзиром на то да је требало да дођемо потпуно ненајављени. Нашли смо се на почетној станици Аутобуса 47 код трга Славија. Дошли су скоро сви студенти. Пошли смо у 10:25, и возили се тачно пола сата до одредишта. Шофер аутобуса нам је објаснио да треба да сиђемо на станици пред улаз у Ресник, наставимо право, и скренемо првом улицом лево уз брдо.

После петнаестак минута пешачења стигли смо на узвишицу. Контејнере смо угледали тек када смо се попели, стајали су са леве стране пута. Десно је био неки отпад метала, иза се чуо лавеж великог броја паса (касније смо сазнали да је ту кафилерија), а лево испред контејнера била је једна приватна кућа. Срели смо домаћицу и једну млађу Ромкињу која је мела башту, а која је живела у овом насељу. Од ње смо добили прве информације, тј. да сада ту живи 7 породица, али да су оне велике, те да су распоређене у посебне контејнере. Четири породице у међувремену су се иселиле, од тога једна у Ниш а друга у Јабуку. Упутила нас је да слободно уђемо у насеље, јер су људи гостољубиви.

Ушли смо у насеље у 12:26. Наишли смо прво на мајку ове младе жене, Смиљу. Она се бринула о унучићима. Најмлађе се управо пробудило, а остали су се врзмали око бакиних ногу. После су дошла и друга деца, као и Смиљин син Бора. Он нас је повео до „шефа насеља“, Башкима, који је иначе ТВ механичар, а од пре месец дана и званични представник насеља, запослен од стране града. Он нам је испричао како су они прилично задовољни овде. Услови за живот су им знатно бољи него код Белвила, имају струју и воду, чисто је, деца иду у школу, једино је лошије за посао јер су им мање доступне сировине које сакупљају и продају.

Док су се студенти забављали са децом, која су им изводила песмице и доносила свеске са петицама, ја сам причала са Бором, који је врло

просвећен човек. Објашњавао је о условима и правилима живота у насељу, добром успеху деце у школи и слично. Он ми се учинио као некакав духовни отац овог насеља. Одмах је стао на нашу страну и рекао шефу насеља да ћемо поново доћи да попуњимо неке упитнике с њима, и да је то студентима важно због оцена на факултету. Шеф је био мало резигниран, као да је хтео да каже да сви долазе и нешто траже за себе а ничим не узвраћају. Стајали смо код дуплог контејнера породице која има троје деце, па сам их замолила да ме пусте унутра да видим како изгледа такав двојни контејнер. Прва просторија била је кухиња, дневна и спаваћа соба родитеља, а друга, унутрашња, дечја соба. Имали су и радни сто и компјутер.

Видевши да правим фотографије, деца су почела да ме опседају да их сликам, и групно и појединачно. Дечаци су правили мачо позе, као из кунгфу филмова, а девојчице заводничке позе звезда са малих екрана. Затим сам пошла са два дечака да обиђем спољашњи део дворишта. Тамо се налазио напуштени киоск у коме је један од станара држао голубове. Повели су ме и до свог двојног контејнера. У ствари, у једном су држали ствари сакупљене за продају, а у другом су живели. Појавила се и њихова мајка. Пред полазак смо направили колективну фотографију, били су ту сви студенти и део деце коју смо упознали. Кренули смо натраг у 13:30. Уз пут сам опет снимала, а онда смо чекали на аутобус, који је дошао негде око 14:00 сати.

Сви смо, чини ми се, били задовољни овом посетом, јер је испала врло пријатна. Четворо студената који је требало да дођу поново да би спровели интервјуе рекло је да ће то вероватно учинити за викенд. Саветовала сам да покрију свих седам породица, а да притом одаберу испитанике оба пола и различитог годишта. Друга група студената требало је да се самостално организује и потражи сталне становнике Ресника, како би их питали о њиховом доживљају и искуствима са новодосељеним Ромима.

На овом заједничком првом терену требало је упознати се са локалном заједницом и сазнати што више информација које ће нам дати оквир за даље истраживање. При том, иако сам дошла као наставник и руководилац теренског истраживања, истовремено сам преузела и улогу истраживача, истоветну улози коју су имали студенти. Ова улога требало је да ми помогне и у даљем руковођењу наставом, а пре свега приликом упућивања студената у самостално сналажење на терену, као и касније вођење дискусија на часу.

Осми час (30. новембар) подразумевао је одлазак на Терен 2, у Орловско насеље у Миријеву. Тог дана нашли смо се на станици аутобуса 27 код Вуковог споменика у 10:00 и ишли до последње станице, где нас је чекао студент који станује у Миријеву и који се распитао куда да нас води до контејнерског насеља. Уз пут смо застали код споменика подигнутог Бибији, ромској светици која се сматра заштитницом деце.

Опуштена због позитивног искуства са претходног терена, била сам донекле неопрезна приликом приласка контејнерском насељу на Орловом брду. Лагано ходајући са студентима, застала сам да фотографишем насеље из

даљине, на шта су двојица Рома средњих година, који су нешто радили на отвореном простору у подножју свог контејнерског насеља, почели да вичу, замерајући што сам их сликала. Како је пут ка њиховом насељу на чистини, могуће је да је двадесетак неочекиваних посетилаца код ових људи изазвало нелагодност. Била сам мирна, пришла им, рекла да смо са Филозофског факултета у Београду и да желимо да видимо како они ту живе, јер смо читали о њиховом пресељавању у Орловско насеље. Ту је одмах, на срећу, пришло неколико симпатичних жена средње доби, као и девојчице тинејџерке, које су биле спремне на разговор. Појавила се ускоро и „шефица насеља“, Зорица, жена средњих година, светлог тена и у плаво офарбане косе. Пошто нам је дала основне информације о насељу и нестала, разговор сам наставила са осталим женама. Сазнали смо да су становници насеља дошли са четири различите стране. Ове породице у доњем делу насеља (које има око 30 контејнера) дошле су из Белвила и из Војвођанске улице (у Земуну), а у горњем делу су породице које су избегле са Косова и Метохије, и друге које су пресељене са локације испод цркве у Миријеву. Нетрпељивост станара доњег дела насеља према горњем делу била је приметна, што се показало и у каснијим разговорима са другим становницима насеља. Било је очигледно да су разлике у пореклу ромских породица, као и неједнак третман од стране локалних институција и невладиних организација по различитим критеријумима, изазивали подељеност на оне који примају помоћ и оне који је не добијају у истој мери.

Како се атмосфера раскравила, тинејџерке и деца су почели по мањим групама да нас воде околу по „баракама“. Они своје домове не зову „контејнери“, јер то одмах асоцира, како су нам рекли, на улчне канте за ђубре. Имали су уговор на три године и тада су ослобођени и плаћања дажбина, али тај период се продужио на пет, и још увек не знају када ће се одатле иселити. Припремају папире за социјалне станове, али очигледно се различите породице у томе неједнако сналазе. Ја сам ушла у пет барака у доњем делу и у једну у горњем делу насеља. Тинејџерка ме је намерно повела и у бараку код Зорице да бих видела како је тамо неуредно, а затим ми је рекла: „Како она може да се брине о читавом насељу када има овакву кућу“. У контакту са овим људима чули смо разне потресне приче, као што је прича једне жене са петоро деце којој је синчић од 13 година пет година раније настрадао од пијаног возача који је налетео на тротоар у Војвођанској улици. Сада је добила пресуду у којој је возач ослобођен кривице. Становници горњег дела, очигледно се труде да оповргну лош имиџ који им придају ови из доњег, те је Вера стално инсистирала како је она чиста, како воли лепе ствари, и стварно је њена кућа најлепша и најчистија од оних које сам видела.

Студенти су се распоредили по насељу, али оне који су били између, тј. на „улицама“, ромски дечачићи су гађали петардама, и стално говорили „иди“, „иди“, „иди“. Очигледно да постоји нека унутрашња тензија у насељу, али и незадовољство његових становника спрема људи са стране, а то се углавном испољило у понашању мушког дела станара. Најпре су њихови очеви викали на нас (мене), а затим су синови застрашивали студенте, однос-

но стварали им нелагоду бацањем петарди на и око њих. Срећом, то све није било стварно опасно јер су петарде биле врло мале, и ту је најмање пријатан изненадни звук праскања у непосредној близини. Били смо у овој посети између 10:50 и 12:20. Пред растанак сам студентима рекла да обавезно праве белешке по повратку са терена, јер ће им то бити уводни текст за транскрипте интервјуа. И овде смо замолили наше домаћине да приме групу од четири студента који ће се вратити у њихово насеље да обаве интервјуе. Вратили смо се другим путем, јер смо хтели да разгледамо делове Миријева у непосредној околини овог „привременог“ насеља.

5. Презентација истраживачких искустава и резултата са терена

Девети час (7. децембар) био је посвећен дискусији о теренским искуствима и спровођењу упитника. Час је био врло жив и сви су заиста равноправно учествовали у размени искустава са терена.

Најпре су свој ток истраживања излагали студенти који су одабрали специфичне теме. Студенткиња која је одлучила да испита **Amnesty International** имала је проблем да дође до људи који су писали анализе. Она је сазнала да ова међународна НВО не поседује канцеларију у Београду, већ да им је најближе седиште у Загребу. Они су за потребе писања о проблемима Рома расељеним због инфраструктурних радова, ангажовали људе из Београда, и то очигледно на основу ауторских уговора. Сазнала је да су тада били ангажовани новинари из новинске агенције Еуроактив, а када их је звала, они су јој рекли да је то тачно, али да су информације тајна и да су аутори анонимни. Мени није било јасно шта ту треба да буде тајна. Ако су студије писане о одређеном проблему, онда би и информације требало да буду јавне и проверљиве. Студенткиња се затим обраћала разним републичким и градским инстанцама, тј. Канцеларији заштитника грађана и другима, али без икаквог успеха. Они су је стално упућивали на неког другог. Када је звала Министарство, ни они нису били расположени за ту причу, односно показали су одсуство интересовања за сарадњу са Amnesty International.

Студенткиња која је одабрала да проучи **искуства Центра за права мањина** пренела нам је да су Роми из Ресника рекли да им је Општина саветовала да не смеју да буду у контакту са невладиним организацијама, јер ће им у супротном ускратити било какву помоћ. Помислила сам да је ово занимљива информација, али сасвим логична, јер невладине организације углавном делују тако што критикују државне институције задужене за бригу о Ромима, а онда и сами покушавају да заузму празан простор и добију поене за себе, односно показују да су успешно остварили своје пројекте. Могуће је да је ту уствари рат! Остало је да студенткиња оде раније са часа да би отишла директно у Центар за права мањина (НВО, основану 2011. године, која се бави побољшањем услова живота Рома) и да тамо на лицу места покуша да закаже састанак са неким од њихових активиста и писаца текстова о Ромима. Вратила се док је час још био у току и саопштила нам да је тамо разговарала са секретарицом директора. Секретарица јој је рекла да њој може да пошаље

питања путем електронске поште, те да ће она писмено да одговори, јер је и она учествовала у писању датог текста. Упутила ју је и на двоје сарадника који не живе сада у Београду, и којима може такође писаним путем да тражи одговоре на питања. Студенткиња је сматрала да код ових људи постоји подозривост о мотиву њеног истраживања. Секретарица у Центру за права мањина јој је рекла, када јој је она показала питања, да су сувише добро артикулисана за једно студентско истраживање. Она је понудила да им покаже индекс и да донесе потврду о истраживању са Факултета, али секретарица јој је рекла да нема потребе и да им то ништа не значи јер је таква документа лако лажирати.

Студенткиња која је требало да разговара са учесницима протеста у Реснику у међувремену ми је слала паничне електронске поруке о томе да не може на време да обави интервју са породицом коју познаје и која је била пристала на интервју, због смртог случаја у њиховој кући. У тој породици су два младића која су због протеста била у затвору месец дана, а сада их чека и суђење. У међувремену је добила имена других људи, али они нису пристали да о томе разговарају. Напокон, има контакт четири друга момка који су такође учествовали у протесту, па ће гледати да се са њима нађе.

Два студента која су се одлучила да раде истраживање **инцидента у селу Јабука**, најавила су свој одлазак на терен у предстојећу суботу. Један је успео да закаже разговор са командиром полиције у Панчеву, који је учествовао у дешавањима у Јабуци, и који ће им дати интервју. После тога, требало је да оду у Јабуку да разговарају са тамошњим становништвом, Србима и Ромима. Њихов друг који живи у Јабуци дао му је још неке информације о тамошњој ситуацији. Наиме, изван број Рома из Белвила је расељен у Јабучки рит (у 16 контејнера) после првог инцидента, а домаће становништво је и њих нападало. Кажу да су тамо и даље велике тензије јер НВО домаћем становништву стално „каче ознаке неонациста“. Иначе, тамо стално круже приче о томе да Роми остављају децу у кутијама, или да је Ром испровоцирао једног Србина, а када је овај почео да му прети, извадио је мобилни и снимео ову његову реакцију да би је употребио против овог човека и наплатио одштету. С обзиром на то да су се овде сада појавиле две теме, одлучили смо да обаве истраживање заједно, али да поделе посао приликом писања семинарских радова тако што ће један обрадити први инцидент (протеривање Рома и њихов повратак под окриљем полиције), а други садашњи однос спрам Рома, са акцентом на Ромима из Белвила.

Затим су своја искуства излагали **представници групе која је ишла у контејнерско насеље Рома у Реснику**. Они су отишли у Ресник у понедељак, 3. децембра, око поднева. Било је хладно и сви су били у контејнерима. Чинило им се да је било мање људи него када смо тамо ишли заједно, али су после закључили да је то можда и деловало тако зато што су раније сва деца била напољу, а сада су била у једном контејнеру. Налетели су најпре на једну млађу жену са бебом, коју су назвали Бјонс, а затим и на Бору и Смиљу. Свако је затим радио у „свом“ контејнеру са ово троје људи. Кажу нпр. да је Смиља

била јако пријатна и опширна. После их је упознавала са својим суседима, који су, додуше, већ били заузети попуњавајући упитнике. Имали су утисак да их нису водили било где. Наиме, нису хтели да их воде „код Шиптара“, јер су рекли да их они и онако не би разумели. Дакле, иако је на први поглед деловало да се сви лепо слажу, ипак је постојала диференцијација између православних Рома (који вероватно себе називају Србима) и муслиманских Рома које ови називају Шиптарима. Кажу да их је полиција чувала прва два месеца (сакривена у оближњој шуми), али да није било никаквих проблема. Личну документацију (пре свега, личне карте) прибавили су у међувремену, али сами, без ичије помоћи. Студенти су истакли да су сви причали позитивну причу о томе како су задовољни овде у насељу и како су прихваћени. Само је једна жена негативно говорила о свему. Она је била незадовољна јер њена деца немају одећу и обућу. Општи закључак ове истраживачке групе био је да њихови испитаници причају оно што сматрају да треба да причају, како би постигли позитиван ефекат код истраживача, тј. да су рекли оно што мисле да се од њих очекује.

На питање где раде, одговарали су да „нису запослени“, а после када би их питали на који начин се издржавају, помињали би скупљање старих ствари из контејнера и продају на буљацима. Тако су студенти испричали да је добро познато да Роми те ствари из контејнера продају испред Буљака на тротоару, испред ограђеног простора са тезгама у периоду између 6:00 и 8:00 сати ујутру, а да онда купе робу и одлазе пре него што дође комунална полиција да их растера. Једна жена рекла је да она ту робу из контејнера продаје на буљацима широм Србије. Иначе, неки од ових Рома из Ресника продају чак оно што су сакупили преко интернета. Роми су се жалили да знатан део те робе морају да оставе на месту продаје јер немају где да је складиште, те зато имају велике губитке. Зато праве шупе мало изван насеља, да би ту оставили оно што су сакупили или што нису продали на пијаци.

Роми такође кажу да њихово насеље зову „Лимени град“. Када им се помене ово име, они се кисело насмеју, познато им је али мало и непријатно што је то тако. Њихови суседи Ресничани редовно користе овај назив.

Још сам питала да ли су интервјуисали шефа насеља, али одговор је био да нису, јер је он управо тада одлазио да нешто ради. Једна студенткиња је ипак разговарала са његовом женом. Питала сам да ли су успели да попишу све породице које живе у том насељу и стекну слику о њиховом саставу. То, нажалост, нису успели да ураде. И како је било релативно мало становника у насељу, свако од њих је обавио по три интервјуа, уместо предвиђена четири интервјуа.

Затим је рапортирала група која је ишла у Ресник да разговара са становништвом које је примило Роме из Белвила. Они су највише информација сазнали у једном кафићу, где су наишли на мушко друштво. Ови људи нису хтели да им причају „у микрофон“, али када би он био искључен, добављали су свакаке шаљиве коментаре. Неки од њих су били учесници протеста и изгледа да су били привођени. Ту су се могле ухватити само

понеке цртице о протесту и односу спрам расељаваних Рома. Тако је један од њих, стоматолог који ради у основној школи, испричао да је звао родитеље ромске деце из контејнерског насеља и рекао им да поведу рачуна о хигијени своје деце, јер се бојао да ће у потпуности изгубити своје остале школске пацијенте. На основу разговора са другим становницима Ресника, могле су се чути разне приче о овим Ромима. Неке од њих гласе да су они крали са стоваришта бакра, затим да су продавали прозоре са својих контејнера (које и немају!) и нов Симпо намештај који су добили при уселењу. Други су коментарисали да „ромска деца имају чак и аутобус који их вози у школу“, а њихова деца морају да иду пешке. Трећи су коментарисали да је у основној школи дошло до отпуштања „техничког вишка“ учитељица, иако је било у плану да оформе два ромска одељења. Уколико се то деси, они ће морати да доведу нов кадар, уместо да су искористили ове које су пустили. Четврти причају да је „ово место“ одувек било негативно перципирано јер су туда пролазили велики шлепери. И сада становници Ресника избегавају „ту ромску станицу“, те хватају аутобус пре или после ње. Такође неки констатују да су 1998. године у Ресник са Косова и Метохије већ досељени неки Роми који живе у ужасним условима, а које нико не помаже. Иначе, преовлађује слика да Роми чекају да им се „пружи све на тацни“, тако чекају да добију посао, иако га и многи други немају. Ресничани такође сматрају да присуство Рома њиховом насељу квари углед, јер Ресник ионако сви сматрају „селом“, а сад још имају и Роме. Неко је поменуо и „Бугаре“, агресивне староседеоце, који такође праве проблеме.

Испитаници из Ресника најчешће су спомињали као мотив за побуну против доласка Рома чињеницу да је било спорно власништво над земљиштем где су постављени контејнери. Нико у ствари не зна тачно чије је то земљиште, али у сваком случају је било приватно земљиште које је национализовано, а сада треба над њим да буде извршена реституција. Овај процес још је у току, а сматра се да постојање ромског насеља на њему може да га успори.

Следећа ја била група која је истраживала **контејнерско насеље на Орловском брду у Миријеву**. Три студенткиње из ове групе ишле су на терен у среду, 5. децембра. Успеле су да разговарају са шефицом насеља Зорицом, која себе сматра Српкињом, али прихвата да је Ромкиња јер је удата за Рома. Добила је ту улогу шефа насеља јер има више образовање него остали, тј. има два разреда средње школе. Њихово насеље оригинално је требало да буде смештено код дечјег игралишта, тј. поред Бибијиног споменика, али како се домаће становништво побунило, они су их сместили горе на брду. Има око 200 становника, пореклом са четири локације. Разговарали су углавном са женама, које су биле више расположене за причу од мушкараца, а и присутније у насељу.

И у овом случају, студенткиње су имале утисак да је прича њихових испитаника била усмерена ка користи, односно добијању неке помоћи. Наша стара познаница Вера опет је интервјуисана, и понављала је опет све о својим

болестима. Када се касније њен муж појавио, рекао је да девојке треба да иду, и када су се оне брзо покупиле, он их је још мало задржао јер му је било непријатно. Иначе, жалили су се да о њима нико не води рачуна и нису били задовољни шефицом свог насеља. Они имају право да узимају оброке у народној кухињи, која се налази у контејнеру до Бибијиног споменика, али они изгледа ту кувану храну бацају а конзерве препродају, јер кажу да су или црвљиве или им је истекао рок.

У околно **аутохтоно ромско насеље** ишле су четири студенткиње. Причале су да су се смрзле јер су интервјуе углавном водиле на улици. Тако су и одговори били врло кратки. Само је једна девојка успевала да уђе у неке куће. Свратиле су и у рециклажни центар, где су са радницима мало поразговарале, а онда су чекале једног запосленог из насеља који се на крају није ни појавио. Радници се жале да им плате касне, да не добијају социјално и слично. Ту довозе и продају рециклажни материјал са других страна, док Роми из контејнерског насеља свој материјал продају другде (нпр. у Умци), где могу да добију бољу цену.

Разговарале су и са човеком Србином, новинаром у пензији, који живи у самом подножју улице која води ка контејнерском насељу. Он се жали да се сва прљава вода од насеља слива ка њему и он то мора да чисти. Сматра да није у реду да они не плаћају воду и струју а да сви други то чине. Када су га питали како их је дочекао, рекао је да није имао никаквог контакта јер су стигли у пратњи наоружане полиције. Иначе, и у самом Орловском насељу има делова који се међусобно разликују по изгледу, односно величини кућа, ширини улица, те разликама у друштвеном статусу. Они се међусобно не друже. Тако је део насеља на највишем делу брда врло сиромашан, ту су кућерци накрцани један на други, а улице свега два-три метра широке, ако и толико. Закључак ове групе био је да је тензија већа између појединих група Рома него између Срба и Рома.

На следећем, десетом часу (21. децембар), уследио је наставак разговора о методологији и искуствима са терена. Овај час требало је да буде посвећен наставку дискусије о спроведеној методологији рада на терену. Студентима сам рекла да донесу фотографије, видео-материјал и неке звучне записе да би их заједно гледали, преслушавали и коментарисали. Међутим, нико ништа није донео. Прво, они су очигледно били усредсређени на исписивање транскрипата интервјуа које је требало да предају тог часа. Друго, углавном нису направили било какву визуелну документацију. Неко ми је рекао да је нешто мало фотографисао Орловско насеље када смо ишли заједно. Нису помишљали да би било забавно да преслушавамо звучне записе. Разлог је вероватно био и тај што је планирано да следећа два часа групно излажу своје презентације, у које ће моћи да уклопе и сав визуелни материјал. Зато се ова дискусија свела на наставак претходне, где су они говорили о својим доживљајима са терена. Нарочито су се чули они који су разговарали са Ресничанима, јер су упали игром случаја у „легло отпора“, тј. у мушки кафић, где су се скупљали они који су изгледа били вође отпора, и притом

били хапшени. Тамо су студенти осећали знатан ниво нелагоде и тензије. При следећем доласку пронашли су још један кафић, где су нашли испитанике. Студенти су сазнали да „Роми староседеоци“, односно „наши Роми“, како их зову Ресничани, живе у Кијеву, и за Ресничане нису проблематични.

Ова група студената посматрала је и активности испред кафића у коме је вршила истраживања, и приметила да у комби који децу вози у школу улази свега неколицина ђака, те да је углавном био празан. Они су закључили да су жалбе Рома из контејнерског насеља на брду вероватно оправдане, тј. да њихова деца имају проблем са превозом у школу због неке врсте неусклађености њиховог школског распореда и распореда који возач комбија добија за своје вожње. Део студената сматрао је да је тај комби обезбеђен само за новопрстигле Роме из Белвила (којима је градоначелник обећао превоз због удаљености насеља од школе), док други кажу да он вози и друге Роме из Ресника.

У припреми за следећа два часа, предложила сам две опције за груписање презентација истраживачких резултата. С једне стране, један дан могле су да презентују две групе које су радиле Роме, а затим други дан оне које су радиле становништво које их је примило. С друге, могли смо да имамо презентацију ситуације у Реснику, а затим ситуације у Орловском насељу. Определили су се за другу опцију, јер им је она деловала логичније. Дакле, Ресник ће бити представљен 21. децембра, а Орловско насеље 28. децембра. И студенти који су радили специфичне теме распоредили су своје презентације у ова два часа. Договорили смо се да свака група одреди некога да презентује увод и закључак, а да затим свако појединачно прикаже свој део. Свака група требало је да има на располагању 30–45 минута.

У погледу наслова семинарских радова који би требало да проистекну из теренског истраживања, договорили смо се следеће. Два истраживања у Јабуци добила су наслов „Утицај позитивне дискриминације на сегрегацију Рома“, и „Истраживање међуетничких односа на примеру месне заједнице Јабука“. Студенткиње које су се бавиле школом, свој рад ће назвати „Компарација положаја ромске деце у две основне школе: истраживање из перспективе учитеља и наставника (педагога и психолога)“.¹⁰ Затим смо прешли на наслове у вези са истраживањем пријема Рома у насеље, и одлучили се за: „Доживљај ромског пресељавања од стране становника Ресника (Орловског насеља)“. На крају, за радове о пресељеним Ромима, предложили смо: „Искуство расељавања Рома у Ресник (Орловско насеље)“.

Једанаести час (21. децембар) био је посвећен групним презентацијама истраживачких резултата из Ресника. Излагале су две групе које су се бавиле Ресником, најпре група која је истраживала Роме у самом

¹⁰ Остало је да две студенткиње које су се бавиле невладиним организацијама, а чије истраживање је било у току, касније одреде наслове својих семинарских радова.

контејнерском насељу, а затим група која се бавила доживљајем насељавања од стране становника Ресника.

Група која је истраживала Роме досељене у Ресник одлучила је да јој структура презентације буде тематска. Издвојили су четири најважније теме, и свако их је обрадио узевши у обзир све испитанике које је дата група испитала. Теме су биле отприлике овакве: (1) Идентитет испитаника (на основу првих 12 питања), (2) Начин пресељења, услови живота у насељу и свакодневни живот, (3) Односи унутар насеља, односи са околним становништвом и утицај локације на обављање посла, (4) Обећања и исход исељења. Њихова презентација била је усмена, а пратио ју је у позадини видео-снимак. Презентација је била веома добро осмишљена. Одлучили су да семинарски рад напишу колективно.

Група која је истраживала доживљај Ресничана о досељавању Рома имала је другу концепцију. Они су имали заједнички Увод, а затим је свако презентовао своје искуство са спровођењем истраживања и како су sukcesивно организовали свој рад на терену. Најпре је излагала студенткиња која је прва, и то самостално, ишла на терен. Она је имала једну другарицу из Ресника као пратиљу, и улазила је у комерцијалне објекте у тржном центру. Након тога, излагале су две студенткиње које су ишле заједно и радиле интервјуе у кафићу, где се окупљало мушко друштво из Ресника, међу којима су били активни учесници протеста. На крају је излагао њихов колега из групе, који је ишао са девојкама последњи дан, и то у други кафић, где је обавио неколико „брзинских интервјуа“. Они су акценат ставили на „кафић као терен“, у коме је била успостављена социјална хијерархија која се примењује у свакој посебној ситуацији, укључујући и ову у којој су њихови испитаници сви били под присмотром и утицајем тих пар људи. Студенти су напослетку покренули неколико питања везаних за своје испитанике, а пре свега: генерална незаинтересованост за тему истраживања, непознавање праве природе ромске егзистенције на брду, одговори пуни општих предрасуда о Ромима, скоро никакав реалан контакт са њима, фрустрација испитаника у вези са доживљајем протеста, с обзиром на обимна хапшења која су спровођена, а у којима су и они трпели. Студенти су истицали „мушку атмосферу“ и „осећај угрожености“ у кафићу. Одлучили су да појединачно напишу радове.

Теренски рад ове групе свакако је био тежи него рад њихових колега у ромском контејнерском насељу, утолико што нису имали никога познатог ко би их „увео у локалну заједницу“, а уз то су се определили за стратегију одласка у потенцијално најпрометније место дружења, али на извесном одстојању од брда где су Роми насељени.

После њих посебно излагање имала је студенткиња која је испитала четири младића из културно-уметничког друштва у Реснику, који су били учесници протеста, као и једну староседелачку породицу. Интервјуисани младићи упорно су истицали да већ годинама уназад имају своје Роме са којима се слажу и живе. Као главне мотиве за учешће на протестима навели су

солидарност и саосећање са својим пријатељима који су били ухапшени и одведени у затвор само зато што су учествовали у протесној шетњи, као и подршку онима којима парцеле треба да се врате у процесу реституције, а на којима су сада смештени контејнери. Одговори ових испитаника указивали су на то да расељавање Рома на периферију града није потез који би побољшао живот и интеграцију Рома у доминантну популацију и смањио ниво дискриминације. Они сматрају да би било најбоље да се направи нешто као „београдска Шутка“, тј. ромско насеље (попут оног код Скопља у Македонији) које би удомило све Роме са територије Београда и решило све новонастале ситуације. С друге стране, мушки чланови староседелачке породице из Ресника били су огорчени што су се у медијима појавиле оптужбе појединих београдских и српских политичара на рачун становника Ресника као расиста, али и као насилника који разбијају шлемове на главама полицајаца. Они нису могли да разумеју „монтирање лажи“ против сопственог народа.

На крају часа договарали смо се о структури семинарских радова. Константовала сам да је на самом часу за две презентације одабран различит принцип. У првом случају, то је био тематски принцип, где је сваки аутор обрађивао укупне сакупљене податке у вези са одабраном подтемом. У другом случају, то је био заједнички увод са појединачним искуствима и основним закључцима, презентованим према временском следу теренског рада. Закључила сам да су оба приступа легитимна, и да можда свакој од тема одговара управо дати приступ. Договорили смо се да такве приступе студенти могу да задрже и у својим семинарским радовима. Дакле, прва група ће заједно да преда свој рад, да притом има заједнички увод и закључак са дискусијом, а да свако напише свој проблемски део текста. Друга група може да напише појединачне радове.

Дан након овог часа, написала сам и послала свим студентима Упутство за израду семинарских радова. Како сам остављала да на максималан начин партиципирају у креирању својих задатака и садржаја производа истраживања, то сам једноставно усвојила приступ који је свака група за себе одредила.

Дванаести, последњи час (28. децембар), био је намењен презентацијама истраживачких резултата са Орловског брда у Миријеву и осталим појединачним темама. На овом часу излагали су: две групе које су се бавиле Орловским насељем, студенткиње које су испитивале просветне раднике (у Реснику и у Земуну), студенткиња која је истраживала НВО Праксис, студенткиња која је истраживала питање стамбеног проблема Рома и, напokon, студенти који су истраживали случај инцидента у Јабуци. Сва излагања су била врло добра и корисна за тему којом смо се бавили.

Група које је истраживала Роме расељене у контејнере у Орловском насељу, излагала је интегрално, тј. поделила је своје излагање на (1) Методологију, (2) Лични профил испитаника, и (3) Живот Рома. С друге стране, одлучили су да пишу радове појединачно. Ове три студенткиње имале

су 12 успешних интервјуа (3 са мушкарцима и 9 са женама). У почетку им испитаници нису веровали да су дошли само због студентских радова. Очекивали су неку материјалну корист и доживљавали су их као посредника који ће пренети властима шта им је потребно.

Сећања ових Рома на пресељење су помало избледела, јер се оно десило за неке пре пет година, а за друге пре три године. Овде су настањене само четири породице из Белвила. Имају шефицу насеља, и домара који је наменски ту насељен да им врши неопходне кућне поправке. Студенти су сматрали да им је контакт успео, јер нису остали на сувој статистици, одговори испитаника натерали су их на размишљање, и прошли су коначно кроз читав процес истраживања и сакупљања информација са више страна. „Као да смо створили неки образац за истраживање“, закључили су. „Лимени град“, како га сами Роми зову, званично има око 190 станара, распоређених у једном или дуплом контејнеру, а породице имају од три члана до осам чланова. Нису знали шта значи „национално и верско опредељење“. Шефица насеља каже да је Српкиња, али се изјашњава као Ромкиња због мужа. Њен задатак је да ако постоји потреба за послом, она треба да пита све у насељу да ли је неко вољан да ради. Тако је питала ко хоће да чисти снег у рециклажном центру, или је позивала на сакупљање воћа у Гроцкој (кажу да је на крају тамо послала своју родбину и пријатеље). Шефица насеља каже да је за њих надлежан „Град, тј. они из 27. марта“, али је уствари Општина према њима много отворенија, и притекне им у помоћ кад год устреба. Имају стамбене уговоре на пет година, а неким су продужени на још толико.

У погледу личних докумената, обданишта и школе, неки су ту на лицу места добили документа, а неки су их имали од раније. Трошкови за школу деце су велики. На срећу, не плаћају рачуне за струју и друге комуналије. Проблем је што има 5 купатила на њих 200 (од којих једно не ради), купатило и ве-це су далеко, скупљају воду у флашама и пробушеним лаворима и носе до контејнера. Изражена је подела на горњи и доњи део насеља. У доњем делу су породице које су више пута мењале станиште у Београду (претходно су живели у Војвођанској и код Белвила). Горе су избеглице са Косова и Метохије, и из Ресника код цркве. Ови из Војвођанске се познају још од раних дана, док су ове друге упознали тек по досељењу. Једни причају да заједнички славе празнике (Ђурђевдан, Св. Николу, Бајрам), а други кажу да то раде само у оквиру своје породице. Један Ром је приметио да су Роми расељени у Макиш горе прошли јер их тамо строго контролишу. Тако, када је у посети свом брату, он мора да напусти његову кућу у 22:00. Њихово насеље је ограђено, постоји чувар, и након три опомене за прекршаје у понашању, следи избацивање из насеља.

Група која је испитивала популацију која је примила Роме у Орловском насељу у Миријеву имала је презентацију из четири дела, и то: (1) О испитаницима, (2) О пресељењу и иницијативи позивања, (3) Испуњеност обећања о досељавању, и (4) Перспективе и адекватност досељавања. Ова група закључила је да, иако на први поглед границе унутар

Орловског насеља нису видљиве, оне ипак постоје, те се може говорити о „Кругу“, „Лименом граду“, „горњем делу“ и „српском делу“. Ова група имала је 16 испитаника, од тога 10 мушкараца и 6 жена. Једна студенткиња је излагала уводни део о социо-демографским карактеристикама испитаника. Друга је говорила о иницијативи пресељења и контактима између придошних и староседелачких Рома. Једна жена испричала им је да је управо њен син предложио да ту населе Роме. Он и сада одлази тамо и смирује сукобе унутар „Лименог града“. Била је и контраиницијатива – да се њихово досељавање не дозволи. Међусобни односи у насељу су генерално дистанцирани. Нема сукоба ни тензија према „новима“, а тензија има више међу њима самима (кажу да краду, упадају у двориште итд.). Вероватно да је главни разлог за то у националним, верским али и имовинским разликама. Трећа студенткиња је говорила о испуњености обећања, власништву над земљиштем и социјалним становима. На крају, четврта студенткиња је причала о адекватности насељавања и добробити заједнице. Проблем са добијањем станова је тај што су они често далеко од посла и скупии за одржавање, тј. њихова примања нису довољна за плаћање свих дажбина. Ова истраживачка група одлучила је да преда заједнички семинарски рад.

Следило је излагање о **компаративном истраживању искустава и ставова просветних радника о новодосељеној ромској деци**. Истраживање је вршено у основној школи у Реснику, као и у школи у Земуну, ради поређења. Испоставило се да су истраживачка искуства две студенткиње била другачија у погледу реакција испитаника. Једна студенткиња је лоше прошла у Земуну, где је иначе и сама ишла у школу, а добро у Реснику (наишла је и на учитеља који изгледа има јако добар приступ новодосељеној деци), док је друга добро прошла у Земуну а лоше у Реснику. Многи испитаници нису били спремни да отоврено и детаљно причају о питању ромске деце као ученика. У школи у Реснику, интервјуисани учитељ је сматрао да су проблеми: језик, нехигијена, разликовање „наши и придошли Роми“ (напреднији vs. заосталији ђаци), губљење прибора које им купују, старија деца (11 и 12 година) која похађају први разред. Сада у просеку по сваком разреду има око 13 ромске деце. Родитељи су одговорни за преношење негативног односа спрам њих. Запослен је сарадник у настави (тј. педагошки асистент) који прати проходност ромске деце. Нису задовољни његовим радом, јер долази само петком преподне, а задужен је да ради само са новодосељеном децом. Иначе, родитељи добијају социјалну помоћ на основу редовности похађања наставе њихове деце. Новодосељени Роми су најредовнији на настави. Учитељ је изјавио да су ту деца код њега просто одушевљена школом и да веома радо долазе.

У Земуну, наставно особље истакло је као главне проблеме: недовољно владање ромске деце српским језиком, родитељи српске деце не желе више да их уписују у ту школу јер у њој доминирају ромска деца, „превођење деце“ из једног у други разред, што на њих делује демотивишуће. Педагог је истакла да ни ромски родитељи не желе више овде да уписују своју децу, јер сматрају да она немају више на кога да се угледају (јер су српска

деца сада у мањини), и зато што је средина исувише мала, те се чарке између родитеља преносе и на децу. Сматра да је Закон о инклузији потпуно погрешно постављен, тј. да су почели да раде од крова, а не од темеља.

Следећа презентација била је о **искуствима НВО Праксис са Роми-ма**. Ова организација у почетку је била правни саветник једне међународне организације, а затим се осамосталила, са две канцеларије, у Београду и Краљеву. Они организују теренске посете и пријем странака. Кажу да уместо „нехигијенска насеља“ треба користити израз „неформална насеља“ (карактеришу их као насеља са неадекватним условима за живот, и са квадратуром по становнику мањом него што имају затвореници у затворима). Такође користе термин „принудно исељење“, тј. „расељавање насеља“. У канцеларији три особе раде на случају Белвил (већ две године) и труде се да буду посредници између градских власти и Рома. Они своју улогу виде у смиривању ситуације. Кажу да су Роми били свесни да то мора да се уради, те је четири-пет главних људи из насеља ту чињеницу објашњавало другима. Изгледало је да ће највећи проблем бити Ресник, због претходних протеста, али сада делује да су се они тамо најбоље уклопили. Јабучки рит помињу као место где су у време усељења неки хулигани улетели и исцртали кукасте крстове. Сматрају да контејнери нису адекватан смештај јер нису добро изоловани. Обећан намештај нису добили. Није им дозвољено да их додатно сами уређују. У погледу похађања школе, кажу да су деца и пре расељења ишла редовно у школу, али да то медији нису рекли, већ је тај елемент пресељења искоришћен као позитивна страна исељења, тј. да ће деца тек на новој локацији, без изузетка, ићи у школу. Што се посла тиче, обезбеђен је углавном за мушкарце испод 30 година. Напуштали су посао у Градској чистоћи, јер сакупљањем рециклажног материјала више зараде. Нису чули да Роми не смеју да уносе алкохол у насеље, нити да им је забрањено да комуницирају са представницима НВО. Знају да ако прекрше правила понашања три пута, могу да их избаце из контејнера. То контролише градска управа, а обилази их комунална полиција. Овај смештај у контејнерима је привременог карактера, на пет година. Чланови Праксиса не знају да ли ће Роми добити социјалне станове и сматрају да ће можда свега 10% то успети. Напокон, када су их исељавали, на аутобусу који је дошао по оне за Ресник, писало је „Раковица 2“, то ваљда да не би изазвали одбијање.

Следеће излагање бавило се **проблемом расељавања Рома и адекватности њиховог смештаја**. Презентоване су информације које су изнете у Платформи о адекватном становању, **мишљења запослених у Праксису и Регионалном центру за мањине**, као и невладине организације из Лесковца.

Истраживачка сазнања на ову тему говоре да су, према међународним одредницама за адекватност становања, критеријуми следећи: правна сигурност стамбеног простора, поседовање електричне струје као и могућности одлагања смећа, неугрожавање људских права, физичка сигурност, приступачност запослења и друштвене инфраструктуре, културна адекватност итд.

Према невладиним организацијама, „Град са контејнерима“ није задовољио ниједан од ових критеријума. Сваки члан домаћинства требало би да има 15 m² по члану домаћинства, а они то немају. Ова контејнерска насеља направљена су по угледу на решење које је направила италијанска влада, с тим што су они тамо имали много већу стамбену површину, односно контејнере са три одељења. За инвалиде није обезбеђен приступ. У новијим контејнерским насељима имају забрану посете после неког сата ноћу, те ако их ухвате да је неко преспavaо три пута, добијају раскид уговора. Та забрана, као и забрана уношења алкохла, биле су препоруке, али оне још увек нису усвојене. Ромима је то, међутим, представљено као одредба која се спроводи.

С друге стране, већина Рома не жели смештај у тзв. социјалним становима због високих пореза и трошкова становања. Они упадају у зачарани круг немања, тј. социјална помоћ коју добијају могла би да буде довољна да покрије те трошкове, али они прва три месеца не добијају те исплате, те не могу да плате трошкове становања, а онда се та разлика никако не може надокнадити током године. Последица је изbacивање из станова због неплаћених рачуна. Максимално одлагање ове исплате по закону је 90 дана, а они им уместо тога дају само 30 дана. НВО Праксис води за њих спорове против власти због изbacивања. Они доказују да је реч о дискриминацији и добијају пресуде.

У Србији има око 200.000 људи који немају документа, тј. који нису пријављени, те су тако правно невидљиви. Јављају се нове генерације без документа. У погледу расељавања насеља код Белвила, Праксис има копију документа где стоји за Роме који су пресељени у Ресник одлука да се селе у „Раковицу 2“. Већина је притом мислила да иде у Миријево 3. Представници градске власти нису хтели да им кажу где их воде, јер су знали да се Роми плаше да ће их, с обзиром на претходне протесте, у Реснику малтретирати. Приказана је и јако лоша ситуација у Лесковцу. Једино Ваљево има станове за привремени смештај.

Последње излагање било је о **Јабучком риту**. Истраживачи су били у месној заједници „Јабука“ са циљем да утврде односе и атмосферу између Рома и Срба. Дошли су и да би сазнали дешавања и контекст инцидента када је ромски дечак убио српског дечака три године раније. Боравили су на терену више пута. Полицајцу који ради испред месне заједнице било је забрањено да даје званичне изјаве. Термини на које су наилазили међу испитаницима били су: „мештани“ (за све), „Јабучанци“ (не-Роми) и „Каури“. Јабука има око 6.500 становника, од којих су око 5% Роми.

Истраживачи су наилазили на контрасте између две приче. Једна госпођа говорила им је о подвојености ромске и друге деце у школи, и да ромска деце изазивају инциденте. Неколицина млађих људи тврдила је да је кошкања било и раније. Очигледно је да се тај окршај између два 15-годишња дечака одиграо као нека врста организованог двобоја. Они су се најпре прозивали преко Фејсбука, да би уговорили мегдан, у коме је ромски дечак извадио нож и избо другог дечака неколико пута. Медији су одмах надували

причу са насловима „Монструм заклао дечака“, извештавали су и како му је на образу урезао крст, и да је убица спавао у крвавој мајици када су га ухватили, као и да је у полицији изјавио да би опет исто урадио. Вече после тог инцидента, са три-четири аутобуса пребацили су Роме из Јабуре у Качарево и вратили их после недељу дана.

После тога, ствари су постале озбиљне, јер се окупило око 100 мештана који су ишли околу и разбијали све на шта су наишли у ромском делу насеља. Тај Ром је осуђен 2010. године на две и по године затвора. Поред школе израђен је велики графит са ликом убијеног дечака. Хтели су и једну улицу да именују по њему. Тадашњи председник државе, Тадић, изјавио је да Јабучани нису расисти, те да ће они примити друге Роме (из Белвила). Међутим, тих Рома овде нема.

И поред потресних прича и свести о томе да је проблем маргинализације Рома далеко од решења, курс посвећен истраживању њиховог расељавања успешно је завршен. Студенти су оцењивани на основу четири врсте активности, и то за редовно долажење и свеобухватно учествовање у истраживачким акцијама, израду транскрипата у писаној форми на основу интервјуа изведених на терену, усменој презентацији истраживачких искустава са терена, и за израду семинарског рада који су предавали писаној форми на крају семестра. При томе, оцењивани су како за индивидуалне, тако и за групне задатке, те су, наравно, сви који су изнели истраживачки посао до краја добили високе оцене.

6. Закључци и дискусија

Осврт на исписане странице овог текста сведочи де је управо настала кратка али детаљна етнографија једног курса из урбане антропологије, одржаног у јесењем семестру школске 2012–2013. године. Актери ове етнографије су учесници у наставно-истраживачком процесу који сам координирала као наставник на овом предмету. Главни актери су били моји студенти, њих двадесет и троје, који су похађали и успешно завршили овај курс. Они су пролазили кроз процес учења тако што су истраживали живот друге групе актера, а то су били учесници у друштвеној драми измештања ромских насеља у Београду, дакле сами Роми који су присилно пресељени, и становници Ресника и Миријева који су их на своју територију примили. Овим актерима били су придружени и представници страних и домаћих невладиних организација које су јавно заступале интересе ромске популације.

У овом закључном делу рада, желим да истакнем методолошке, сазнајне и педагошке исходе овог вида интегрално конципиране и истраживачки оријентисане наставе.

Као прво, предмет наставе био је повезан са **друштвено ангажованом темом**, преузетом из актуелног друштвеног тренутка и из непосредног животног окружења учесника у настави. Ово наглашавам с обзиром на то да

се универзитетска настава обично „заглави“ у времену које је представљено у антрополошкој литератури, како у њеним теоријском оквирима, тако и у објављеним емпиријским резултатима.

Друго, настава је омогућила **компаративно посматрање два истраживачка локалитета**. Спроведена је истраживањем два привремена контејнерска насеља у која су били смештени Роми измештени због инфраструктурних пројеката на Новом Београду, са могућношћу поређења начина на који су на њих доспели, њиховог садашњег начина живота и доживљаја трајног решавања њиховог стамбеног питања. Ово поређење нарочито је било интересантно јер је контејнерско насеље на Орловом брду у Миријеву постојало већ пет година, а оно у Реснику тек неколико месеци. Дакле, реализовали смо микроистраживање на два локалитета, уз могућност поређења по различитим основама, а пре свега по дужини постојања.

Треће, настава је била заснована на **интегралном научно-образовном концепту**, при чему су студенти истраживали једну легитимну антрополошку тему тако што су, корак по корак, пролазили кроз читав истраживачки процес, учили појединачне поступке и одмах их спроводили у праксу, фокусирајући се на опсервацију и интервјуе са члановима локалних заједница. Притом, у оквиру добро дефинисане структуре овог истраживачког процеса, студентима је остављена слобода да бирају своје истраживачке теме.

Четврто, овај вид истраживачке наставе подразумевао је процес у коме **предметни наставник** поставља истраживачке оквире, координира, предводи, даје предлоге, слуша предлоге студената и допуњава их, нуди решења на осетљива питања (на основу сопственог претходног истраживачког искуства), коментарише излагања и закључке студентских истраживања и, на самом крају, оцењује групни и појединачни рад. **Оцена** у овако конципираном курсу не може да буде ниска – она или не постоји или је висока. Дакле, питање је само **укључивања у групни рад**, а када се то деси, све учеснике понесе река радозналости, жеље за сазнањем, ентузијазма, и одговорности према другима и за заједнички пројекат.

Као пето, треба истаћи да је, након слушања бројних корисних предмета који су им омогућавали да спознају етнографске чињенице, аналитичке приступе, и разноврсне теоријске приступе антрополошком истраживању, предмет Национална етнологија/антропологија – град и култура представљао за студенте четврте године, **прво искуство интегрално конципираног наставно-научног пројекта који је обухватио све кључне фазе истраживања и презентације резултата, а који се истовремено заснивао на теренском истраживању**.¹¹ То је значило суочавање са

¹¹ Напомињем да су студенти који су учествовали у овом курсу, током претходних година на појединим курсевима радили министраживања усмерена на појединачне семинарске радове, служећи се основним техникама интервјуа и опсервације. Такође, већина је после треће године студија учествовала у групној теренској пракси у селу Равна код Књажевца, источна Србија, с тим што су били подељени у групе које су обрађивале различите теме.

„другима“, како у смислу уласка у непознату локалну заједницу, тако и упознавање са њеним члановима као потенцијалним испитаницима. Управо из тог разлога, планиран је заједнички први одлазак на терен (на обе локације), што је требало да студентима пружи институционални легитимитет и обезбеди осећај истраживачке сигурности.

Шесто, настава се у свим фазама одвијала као **заједнички рад читаве групе** од двадесет троје студената. Такође, извесни делови пројекта одвијали су се у оквиру **мањих група** (од по четири студента), које су формиране према међусобном договору. Простор је постојао и за **појединце** који су се определили да истражују посебне теме, које су се уклапале у тематску целину пројекта. Дакле, с једне стране, успостављен је стандардизован, уређен оквир за рад, а с друге, остављена је слобода „изласка“ из групног простора и самосталан рад. Овај принцип огледао се и у одабиру начина усменог представљања теренских искустава и писане презентације резултата истраживања. Две групе су се одлучиле за опцију да напишу заједнички семинарски рад, а две да сваки члан групе напише индивидуални семинарски рад.

Седмо, овај наставно-истраживачки пројекат омогућио је студентима да посредством практичног искуства усвоје **критички став спрам медијских извештаја** као извора за антрополошко истраживање, те да спознају њихов приступ друштвеним феноменима, који је најчешће фокусиран на сензацио-налистичко, површно и политички обојено извештавање. Другим речима, они су могли да процене да новинске вести могу да буду само полазни оријентир за озбиљна, дубинска антрополошка истраживања. Њихова вредност у оваквом истраживању пре свега је била у хронолошком документовању догађаја везаних за расељавање Рома. Пројекат је такође омогућио студентима да **преиспитају сопствене предрасуде о ромској популацији**, али и да уоче да и сами Роми користе те исте друштвено уврежене предрасуде да би побољшали свој колективни, породични и индивидуални статус, те да би изазвали сажаљење које ће им донети неку добробит у сфери материјалног, радног, или друштвеног стандарда. Такође, студенти су могли да науче да на терену увек **вребају изненађења**, односно да често пођете на терен у потрази за одређеном популацијом или појавом, а откријете нешто сасвим ново и другачије, што може, само по себи да постане предмет нових истраживања.

Осмо, студенти су имали прилику да **стекну сазнања специфична за теме из урбане антропологије**. Најпре, спознали су да је град комплексан, динамичан систем, у коме се свакодневно крећу и обитавају различите, па тиме и маргинализоване друштвене групе, које налазе простор за прежив-

Дакле, специфичност наставног подухвата о коме је овде реч јесте у томе што је свих двадесет троје студената радило на једној теми и користило јединствен методолошки апарат који је био интегрално конципиран и спровођен током читавог курса у трајању од три месеца.

љавање примењујући комбиноване стратегије обезбеђивања стамбеног простора, исхране, запослења, школовања деце, здравствене заштите и слично. Случај ромске популације у Србији посебно је специфичан, а тиме и занимљив за проучавање, јер се у питања њиховог животног стандарда уплићу бројни актери – пре свега државне институције и невладине организације, али и инвестиционе банке и медији. С обзиром на то да се са антрополошког становишта могу посматрати као група која је маргинализована на расној, етничкој, друштвеној и културној основи, њихове стратегије преживљавања у граду, али и везе које одржавају са руралним срединама из којих делом потичу, умногоме говоре о последицама судара јавних политика државе и маргинализованих друштвених група.

Девето, колективни истраживачки напор изродио је дискусије и писане радове за које се може рећи да су **допринели актуелном антрополошком и ширем друштвеном дијалогу** у вези са тематиком маргинализованих етничких група, културе сиромаштва и несигурности, као и друштвених и културних последица великих инфраструктурних пројеката на локално становништво. Поврх тога, показали су да у позадини друштвене (и политичке) драме, која је у појединим тренуцима током 2011. и 2012. године, када су Роми измештани са својих станишта услед инфраструктурних пројеката у Београду, обухватила читаво српско друштво, стоје много комплекснији проблеми него што су то медији представљали и већина становника Србије могла да претпостави.

На самом крају треба рећи да је овај начин интегралног спровођења истраживачке наставе усмерен на акутне друштвене проблеме настављен и наредних година у оквиру предмета Урбана антропологија. Током 2014–2015. школске године настава је била посвећена теми „Културни фактори у збрињавању настрадалих у случају Мајских поплава у градовима Србије“. Наредне, 2015–2016. школске године, предмет се бавио темом „Избеглице са Блиског Истока у Београду“. И у наредном периоду, настава је такође конципирана као групно интегрално истраживање феномена и процеса у јавним градским просторима, али сада у вези са другим темама и са донекле измењеном методологијом рада. Тако су током две наредне године биле обрађене теме „Рекреација и коришћење отворених градских простора“ (2016–2018), а током последње две године тема „Друштвена интеракција у отвореним јавним просторима (2018–2020).

У закључку, а на основу детаљног праћења реакција студената који су из часа у час делили своја методолошка, сазнајна или пак емотивна искуства са својим колегама и са мношћом као предметним наставником, сматрам да је овај вид истраживачке наставе оставио трајан позитиван траг на њихов свеукупни интелектуални развој као свесних грађана своје земље и света.

Литература

- Bandić, Dušan (ur). 1984. *Etnološke sveske 5*. Zbornik radova VIII savetovanja Etnološkog društva SR Srbije održanog aprila 1984. godine u Smederevu.
- Bestor, Theodore C. 2006. „Veleprodaja sušija: kultura i prodajni artikli na tokijskoj tržnici Tsukiji“. U *Promišljanje grada: studije iz nove urbane antropologije*, ur. Setha M. Low, 125–179. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Bloome, David, Faythe Beauchemin, John Brady, Eileen Buescher, Min-Young Kim & Ryan Schey. 2018. “Anthropology of Education, Anthropology in Education, and Anthropology for Education”. In *The International Encyclopedia of Anthropology*, ed. by Hilary Callan. John Wiley & Sons, Ltd.
- Gmelch, George, Robert V. Kemper & Walter P. Zenner. 1996. *Urban Life: Readings in Urban Anthropology*. Prospect Heights, IL: Waveland Press Inc.
- Jaffe, Rivke & Anouk De Koning. 2015. *Introducing Urban Anthropology*. London: Routledge.
- Kovačević, Ivan. 2015. *Istorija srpske antropologije*. Beograd: Filozofski fakultet – Odeljenje za etnologiju i antropologiju & Studio Dosije.
- Kovačević, Ivan. 2005. „Iz etnologije u antropologiju (Srpska etnologija u poslednje tri decenije 1975–2005)“. U *Etnologija i antropologija – stanje i perspektive*, Zbornik Etnografskog instituta SANU 21, ur. Dragana Radojičić, 11–18. Beograd: Etnografski institut SANU.
- Law, Setha. 2006. Smještanje kulture u prostoru: društvena proizvodnja i društveno oblikovanje javnog prostora u Kostarici. U *Promišljanje grada: studije iz nove urbane antropologije*, ur. Setha M. Low, 91–123. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Ljuboja, Gordana. 1984. Pravci urbane antropologije. *Etnološke sveske 5*: 5–10.
- Ože, Mark. 2005. *Nemesta: uvod u antropologiju nadmodernosti*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Pavković, Nikola. 1991. „Etnološka proučavanja gradova u Srbiji. Etnologische-untersuchung der Stadte in Serbien.“ *Časopis za zgodovino in narodopisje* 1: 54–60.
- Radović, Srđan. 2017. „Urbana istraživanja u etnologiji i antropologiji u Srbiji – od ‘udaljenog pogleda’ do ‘subdiscipline’“. *Etnoantropološki problemi*, n. s. god. 12(2): 583–601.
- Vučinić, Vesna. 1985. „Kada se rodila civilizacija u Kini?“ *Kulture Istoka* 3: 21–25.
- Vučinić, Vesna. 1986. “Chinese Official Debates about the Use and Value of Urban Land in China’s Major Cities, 1980–1986.” MA paper submitted as part of

the requirements for MA Program in Regional Studies – East Asia, Graduate School of Arts and Sciences, Harvard University.

- Vučinić, Vesna. 1986a. „Aktuelne rasprave o zemljišnoj politici u tri kineske metropole.“ *Sociološki pregled* 20 (3–4): 51–69.
- Vučinić, Vesna. 1993. “Ideology and Pragmatism in China’s Urban Land Reform during the 1980s.” In *Urban Anthropology in China*, eds. Greg Guldin & Aidan Southall, 216–242. Leiden: E. J. Brill.
- Vučinić, Vesna. 1993. „Antropološka analiza starog jezgra Dubrovnika.“ Doktorska teza, Odeljenje za etnologiju i antropologiju. Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Vučinić, Vesna. 1994. „Stradun kao korzo i njegova socijalna segmentacija.“ U *Zbornik Filozofskog fakulteta*, Serija A: Istorijske nauke 18, 423–442. Beograd: Filozofski fakultet u Beogradu.
- Vučinić, Vesna. 1995. „Antropologija u ‘divljim’ naseljima: pogled na Staro sajmište u Beogradu.“ *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 44: 168–184.
- Vučinić, Vesna & Jasmina Matić. 1996. „Etnička i teritorijalna distanca između srpske i romske dece školskog uzrasta“. U *Položaj manjina u Saveznoj Republici Jugoslaviji*, ur. Miloš Macura & Vojislav Stanovčić, 367–382. Beograd: Naučni skupovi SANU 84.
- Vučinić, Vesna. 1999. *Prostorno ponašanje u Dubrovniku: antropološka studija grada sa ortogonalnom strukturom*. Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Vučinić, Vesna & Smiljana Antonijević. 1998. „Društvena funkcija i simbolika beogradskog korza u vreme Kraljevine Jugoslavije (1931–1941).“ *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 47: 85–101.
- Vučinić-Nešković, Vesna & Jelena Miloradović. 2006. “Corso as a Total Social Phenomenon: The Case of Smederevska Palanka, Serbia.” *Ethnologia Balkanica* 10: 229–251.

Прилог:

УПИТНИК ЗА РОМЕ У КОНТЕЈНЕРСКИМ НАСЕЉИМА

Ми смо студенти Филозофског факултета у Београду и интересује нас како ви, који сте пресељени са претходне локације услед грађевинских радова на великим мостовима, сада живите. Читали смо у новинама разне извештаје о томе како је изгледало пресељавање, као и о томе где треба да се сместите и шта вам је обећано у смислу побољшања квалитета живота. Дошли смо сами да се уверимо како ви живите у овом за вас новом насељу.

Део I

- 1) Име, презиме, и надимак (по вољи):
- 2) Адреса:

- 3) Година и место рођења (насеље, најближи град, република/држава):
- 4) Колико дуго живите у Београду?
- 5) Колико пута и где сте се селили у оквиру територије града Београда?
- 6) Који су били разлози за ова пресељења?
- 7) Како се верски и национално опредељујете?
- 8) Које је ваше образовање?
- 9) Којим послом се бавите?
- 10) Колико чланова има ваше домаћинство? Ко су они?
- 11) Који чланови домаћинства зарађују и како?
- 12) Шаљете ли децу у обданиште и у школу?

Део II

- 1) Како ви називате ово своје насеље?
- 2) Одакле и када сте се овде доселили?
- 3) Опишите нам како је изгледало ваше пресељење на ову локацију.
(Обухватити време, преговоре, начин транспорта, имовину коју су оставили и она коју су понели, шта су затекли на новој локацији, шта им је обезбеђено у контејнерима, ко их је дочекао, шта им је обећано?)
- 4) Да ли вам је приликом пресељавања обећано да ћете одмах добити лична документа (одн. личну карту и здравствену књижицу). Да ли је ово обећање испуњено и да ли је око тога било неких проблема?
- 5) Какви су вам услови за живот на овој локацији?
 - а) Да ли имате воду кући? Ако не, како је набављате?
 - б) Да ли имате канализацију у кући и у насељу? Ако не, како решавате проблем одвода прљаве воде?
 - в) Где се налази ве-це и купатило?
 - г) Да ли у насељу и у кућама имате струју? За шта је све користите?
 - д) На који начин се грејете?
 - ђ) Да ли вам стижу рачуни за инфостан, воду и струју?
- 6) Шта вам недостаје у вези са смештајем у овим контејнерима?
- 7) На који начин користите заједнички простор између контејнера (у различита годишња доба)?
- 8) Како ова нова локација утиче на обављање вашег посла? (Да ли су вам власти помогле да добијете овај посао?)
- 9) Да ли је оно што ваше домаћинство заради, довољно за живот?
- 10) Како се слажете са комшијама из овог (контејнерског) насеља? Да ли с њима проводите време, и у којим приликама?
- 11) Да ли заједно са комшијама прослављате празнике? И које?
- 12) Како се слажете са суседима ван овог насеља?
- 13) Које су добре и лоше стране живота на овој локацији?
- 14) Да ли мислите да су неки ваши рођаци или бивше комшије који су пресељени на друге локације боље прошли од вас?
- 15) Да ли ви ово сматрате вашим привременим или трајним смештајем?
- 16) Да ли се ви овде добро и сигурно осећате?
- 17) Кад би сте могли да сами да бирате, где и под којим условима би сте највише волели да живите?

УПИТНИК ЗА СТАНОВНИКЕ У ЧИЈЕ НАСЕЉЕ СУ РОМИ ДОСЕЉЕНИ

Ми смо студенти Филозофског факултета и интересује нас да видимо на који начин је разрешен проблем пресељавања Рома који су живели испод Газеле и поред Белвила и који су досељени у контејнере у вашем насељу. Интересује нас како сте се једни на друге привикли, и шта ви мислите о овом решењу проблема, како за саме Роме који су дошли, тако и за вас који сте их примили.

Део I

- 1) Име, презиме, и надимак (по вољи):
- 2) Адреса:
- 3) Година и место рођења (насеље, најближи град, република/држава):
- 4) Колико дуго живите у Београду?
- 5) Колико пута и где сте се селили у оквиру територије града Београда?
- 6) Који су били разлози за ова пресељења?
- 7) Како се верски и национално опредељујете?
- 8) Које је ваше образовање?
- 9) Којим послом се бавите?
- 10) Колико чланова има ваше домаћинство? Ко су они?
- 11) Који чланови домаћинства зарађују и како?
- 12) Шаљете ли децу у обданиште и у школу?

Део II

- 1) Како сте реаговали када сте сазнали о пресељавању Рома у ваше насеље?
- 2) Да ли сматрате ово пресељење Рома добрим или лошим по вас, вашу породицу и насеље у ком живите, и зашто?
- 3) Да ли сматрате да је то и за досељене Роме адекватно решење, и зашто?
- 4) Да ли сматрате да су обећања града (и општине) у време досељавања Рома испуњена?
- 5) Ако нису, због чега мислите да нису и како се поводом тога осећате?
- 6) Како је изгледао први сусрет са вашим новим комшијама? Како су вам деловали? Како сте их дочекали?
- 7) Да ли сте и ви лично учествовали у протестима против досељавања Рома и из којих разлога? (За Ресник)
- 7) Да ли сте ви лично подржали иницијативу ваших комшија из Орловског насеља да се вашој сабраћи понуди пресељење у ваше насеље? (За Орловско насеље)
- 8) Да ли је главни проблем био уствари насељавање Рома на земљиште над којим власнички статус није разрешен? Молим вас објасните о чему се ради. (За Ресник)
- 8) Зашто сте понудили управо дато земљиште на брду за неселевање ваше сабраће? (За Орловско насеље)
- 9) Како данас гледате на то пресељење?
- 10) У којим приликама имате контакте са вашим новим комшијама и како се слажете? Наведите примере.
- 11) Како називате њихово насеље?
- 12) Како се омладина слаже са досељеном ромском децом?

- 13) Да ли вам се променио живот од како су досељене ваше нове комшије?
- 14) Које још проблеме по вама треба решити да би обе стране биле задовољне?
- 15) Да ли мислите да је ово насељавање Рома у контејнере стално или привремено решење?
- 16) Да ли мислите да овим начином насељавања Роми могу лакше да се интегришу у ширу средину?

Примљено / Received: 10. 12. 2019.

Прихваћено / Accepted: 29. 04. 2020.